

wad *anders*

Een duurzaam
sociaal-economisch
ontwikkelingsperspectief
voor het
Waddengebied

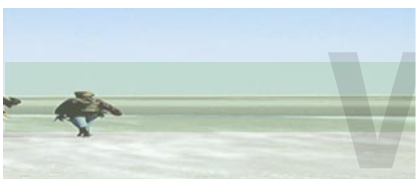
Eindrapport

Wad anders

Een duurzaam
sociaal-economisch
ontwikkelingsperspectief
voor het Waddengebied

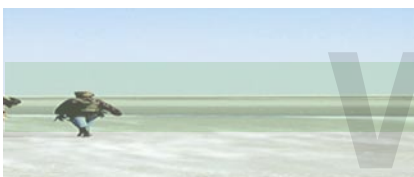
Inhoudsopgave

pagina

3

Samenvatting	5
1 Inleiding	7
1.1 Aanleiding en historie	7
1.2 Doel van het perspectief en afbakening	8
1.3 Duurzame ontwikkeling	9
1.4 Toetsing aan EU-beleid	9
1.5 Leeswijzer	9
2 Sociaal-economische kenmerken van het Waddengebied	11
2.1 Inleiding	11
2.2 Kwaliteiten van het gebied	11
2.3 Demografische ontwikkelingen	12
2.4 Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt	13
2.5 Bedrijventerreinen	15
2.6 Conclusies	15
3 Sectorperspectieven	17
3.1 Inleiding	17
3.2 Industrie	18
3.2.1 Huidige situatie	18
3.2.2 Trends	19
3.2.3 Ontwikkelingskansen tot 2030	20
3.2.4 Projectideeën	21
3.3 Recreatie en Toerisme	27
3.3.1 Huidige situatie	27
3.3.2 Trends	27
3.3.3 Ontwikkelingskansen tot 2030	28
3.3.4 Projectideeën	28
3.4 Energie- en delfstoffenwinning	32
3.4.1 Huidige situatie	32
3.4.2 Trends	33
3.4.3 Ontwikkelingskansen tot 2030	34
3.4.4 Projectideeën	35
3.5 Landbouw	39
3.5.1 Huidige situatie	39
3.5.2 Trends	39
3.5.3 Ontwikkelingskansen tot 2030	40
3.5.4 Projectideeën	41
3.6 Visserij	43
3.6.1 Huidige situatie	43
3.6.2 Trends	44
3.6.3 Ontwikkelingskansen tot 2030	46
3.6.4 Projectideeën	47
4 Waddenduurzaamheidsmaatschappij en Regio-enveloppe	51
Colofon	53

Eindrapport

Het Ministerie van Economische Zaken heeft te samen met de Waddenprovincies en –gemeenten een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief voor het Waddengebied (SEOW) opgesteld. Dit duurzame SEOW is ontwikkeld naar aanleiding van pkb-discussies in het verleden bij provincies, gemeenten en bedrijfsleven waarbij de indruk ontstond dat in het Waddengebied vrijwel niets meer mag en kan. Ook gezien de huidige staat van de economie is er alle aanleiding toe de sociaal- en ruimtelijk-economische component tijdig in beeld te hebben bij de komende beleidsmatige Waddenzeediscussies. Het duurzame SEOW heeft thans extra actuele waarde omdat het naast het advies van de Advies Groep Waddenzee (AGW), ook wel commissie Meijer genoemd, belangrijke input kan zijn voor de vervolgstappen op dit advies.

Uit de sociaal-economische analyse van het gebied is gebleken dat:

- het Waddengebied relatief dunbevolkt is,
- de bevolkingsgroei aanmerkelijk achterblijft bij de landelijke groei,
- de bestaande werkgelegenheid (alhoewel toegenomen de afgelopen jaren) nog fors achterblijft bij de landelijke groei,
- het besteedbare inkomen lager ligt dan landelijk en dat dit verschil nog toeneemt,
- de werkloosheid aanzienlijk is gedaald maar nog wel op een hoger niveau ligt dan landelijk en
- het gemiddelde opleidingsniveau van de werklozen achterblijft bij het landelijke niveau.

Naast onderzoek naar de huidige sectorstructuur zijn sterkte- en zwakteanalyses van het gebied en de belangrijkste daarmee verbonden bedrijfstakken uitgevoerd en algemene sectorale trends verkend. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers vanuit het bedrijfsleven, de wetenschap en de maatschappelijke organisaties. Op basis hiervan is voor de volgende vijf Waddenspecifieke sectoren het volgende perspectief ontwikkeld:

1 Industrie

Voor de industrie en de havens in het Waddengebied liggen er internationale kansen. Ondermeer door de recente uitbreiding van de Europese Unie en het bewerkstelligen van een level playing field in de trilaterale Waddenzeeregio. Verder is het clusteren van bedrijvigheid in de vier grote havenplaatsen van belang, alsmede het meer profiel geven aan deze havenplaatsen en de acquisitie van bedrijvigheid hier op te richten. Tenslotte wordt het bereikbaar houden van de grotere Waddenhavens van belang geacht.

2 Recreatie en toerisme

Voor de sector recreatie en toerisme worden er ontwikkelingskansen gezien in het nog meer leveren van kwaliteit en maatwerk op de eilanden (inclusief seizoensverlenging). Door promotie, meer samenwerking met de Waddeneilanden en het benadrukken van de eigen identiteit kan het aantal bezoekers worden vergroot. Ook het accommoderen van de huidige, autonome watersportgroei mede in het licht van veiligheid en natuur is een ontwikkelingskans.

3 Energie- en delfstoffenwinning

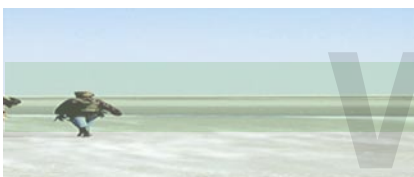
Ook in de energie- en delfstoffenwinning zijn kansen te bespeuren om te werken aan een duurzaam ontwikkelingsperspectief. Te denken valt aan de winning van diepe delfstoffen, de aanlanding van gas en stroom en het verwerken van gas, olie en nevenproducten. Verder wordt gedacht aan de ontwikkeling en opwekking van duurzame energie. Voor de winning van diepe delfstoffen wordt verwezen naar het advies van de AGW/commissie Meijer en het kabinetstandpunt hierop.

4 Landbouw

In de landbouwsector liggen er vooral kansen in het vergroten van de toegevoegde waarde in het Waddengebied zelf. Ook de ontwikkeling van agribusinessparken is een kans. Tenslotte worden hier genoemd de ontwikkeling van specialistische teelten en het uitbouwen en professionaliseren van de streekproductenrange.

5 Visserij

In de visserijsector liggen de ontwikkelingskansen vooral in het saneren en harmoniseren van wet- en regelgeving (waardoor deze ook beter gehandhaafd kan worden). Maar ook hier zijn mogelijkheden voor de ontwikkeling van streekgebonden visserijproducten. Verder wordt gedacht aan de kweek van vis en schelpdieren. Tenslotte kan het intensiever en slimmer samenwerken tussen de handel, verwerking en distributie een meerwaarde opleveren.

Eindrapport

1.1 Aanleiding en historie

De primaire aanleiding voor het schrijven van dit perspectief ligt in deel drie van de Derde Nota Waddenzee, ook wel planologische kernbeslissing (pkb) Waddenzee genoemd, van november 2001: *“Het kabinet neemt voorts het initiatief om samen met de Waddenprovincies en -gemeenten een duurzaam sociaal-economisch ontwikkelingsperspectief voor het Waddengebied op te stellen, binnen de randvoorwaarden van het ontwikkelingsperspectief van deze pkb. Het kabinet zal de belangenorganisaties hierbij betrekken”*. Achterliggende reden is dat de regio (provincies, gemeenten en bedrijfsleven) zich zorgen maakt over de belemmeringen voor de regionale en lokale economie die deze pkb met zich brengt en dat de regio daarmee ‘op slot zou gaan’. Het toenmalige kabinet heeft besloten om naar aanleiding hiervan samen met de regio te werken aan een duurzaam ontwikkelingsperspectief voor het Waddengebied.

Door de val van de kabinetten Kok en Balkenende-1 is de pkb-procedure met betrekking tot de Waddenzee voortijdig beëindigd waardoor er nog geen nieuwe pkb-Waddenzee tot stand is gekomen.

De noodzaak en urgentie van dit duurzame sociaal-economische ontwikkelingsperspectief voor het Waddengebied (SEOW) bestaan nog onverminderd. Mede gezien het feit dat in de nota Ruimte een nieuwe pkb-Waddenzee wordt aangekondigd. Daarnaast is gezien de huidige staat van de economie (verminderde economische groei, oplopende werkloosheid), zeker in vergelijking met de periode waarin door het kabinet Kok aan de pkb-Waddenzee werd gewerkt, er alle aanleiding toe om ook bij de komende pkb-Waddenzeediscussie tijdig de sociaal- en ruimtelijk- economische component in beeld te hebben.

Tenslotte heeft een duurzaam SEOW actuele waarde omdat het naast het advies van de AdviesGroep Waddenzee (AGW)/commissie Meijer belangrijke vervolgstappen kan leveren op dit advies.

Het nu voorliggende duurzame SEOW past hoofdzakelijk binnen de randvoorwaarden van de pkb van 2001. Indien echter wordt geconstateerd dat die pkb onnodig bepaalde ontwikkelingen in de weg zit die wel in het belang zijn van een duurzame (economische) ontwikkeling, hebben wij de vrijheid genomen dit ook te vermelden.

Voorstellen met een internationale component zullen ook aan het internationale Waddenzeeforum (WSF) worden voorgelegd. Dit WSF werkt momenteel aan duurzame sociaal-economische perspectieven voor het gehele trilaterale Waddengebied (Nederland, Duitsland en Denemarken). Op deze manier kan het WSF deze internationale voorstellen meenemen in haar eigen aanbevelingen aan de nationale regeringen.

1.2 Doel van het perspectief en afbakening

Het duurzame SEOW heeft tot doel om voor een aantal belangrijke economische sectoren in het Waddengebied ontwikkelingskansen te signaleren en projecten te benoemen waarbij er naar een evenwicht wordt gezocht tussen economie en ecologie. Het perspectief beperkt zich tot een aantal sociaal-economische sectoren en de omvang van het gebied.

Afbakening sectoren

Het is in het bijzonder van belang die (stuwende) menselijke activiteiten te bekijken die vooral qua aard en schaal bij uitstek Waddenspecifiek zijn en zich om deze redenen positief onderscheiden ten opzichte van de rest van het land. In dit licht is gekozen voor de volgende vijf sectoren:

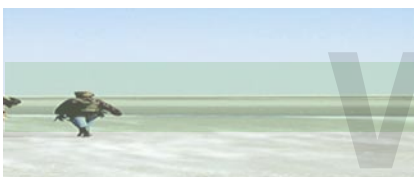
- (havengebonden) industrie,
- recreatie en toerisme,
- energie en delfstoffenwinning,
- landbouw en
- visserij.

In verband met de gekozen selectiviteit vormt het duurzame SEOW uiteraard geen compleet regionaal-ontwikkelingsperspectief in de eigenlijke zin van het woord. Uitgangspunt is steeds geweest de identificatie van ontwikkelingskansen en projectideeën die op enigerlei wijze gerelateerd zijn aan de bijzondere eigenschappen van het Waddengebied. Dat betekent dat sommige ontwikkelingen en ideeën die weliswaar betrekking hebben op de hiervoor genoemde vijf sectoren, maar die in geografisch opzicht verder niet onderscheidend zijn, in dit duurzame SEOW niet worden genoemd. Niet speciaal aan de Waddenzee gelieerde (verzorgende) sectoren als onderwijs, gezondheidszorg, financiële en zakelijke dienstverlening zijn ook belangrijke economische banenmotors. Het duurzame SEOW strekt zich hier niet over uit.

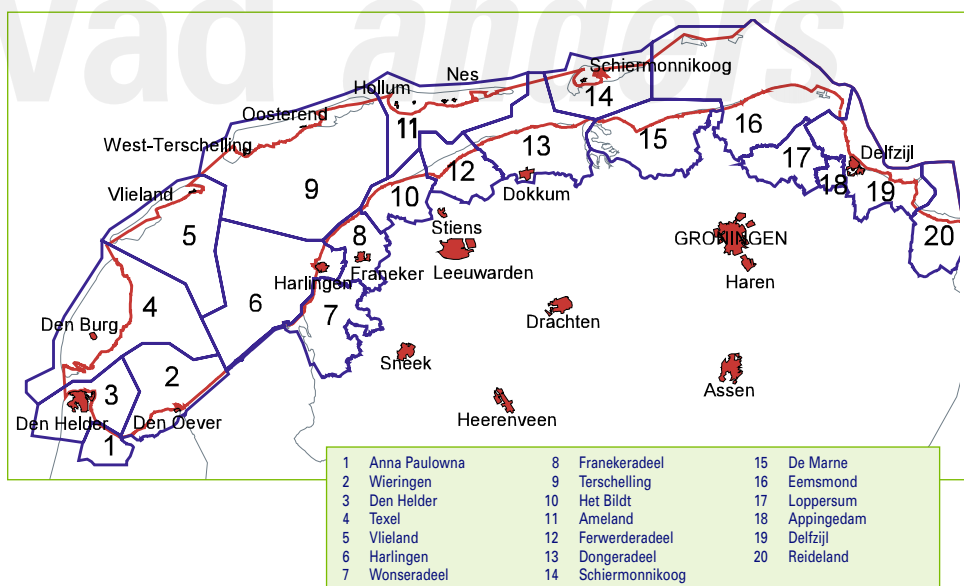
Begrenzing Waddengebied

Het Waddengebied omvat in dit perspectief de vijf Waddeneilanden en alle gemeenten die voor een aanmerkelijk deel grenzen aan de Waddenzee¹. Op het kaartje hieronder zijn deze gemeenten grafisch weergegeven. Wel zal aandacht worden besteed aan de sociaal-economische relatie met het achterland (bijvoorbeeld infrastructuur en afzetmarkten).

1 De gemeente Winsum (provincie Groningen) grenst met een relatief klein gedeelte aan de Waddenzee. Deze is daarom niet in de studie betrokken.

Eindrapport

1.3 Duurzame ontwikkeling

Onder een duurzame ontwikkeling wordt een ontwikkeling verstaan die tegemoet komt aan de behoeften van de huidige generatie, zonder de behoeftebevrediging van de toekomstige generaties in gevaar te brengen. Het gaat hierbij om een zorgvuldige afweging van economische (profit), ecologische (planet) en sociaal-culturele (people) belangen (zie ook pagina 17). Uitgangspunt van het duurzame SEOW is daarbij dat economische groei op lange termijn nodig is om aan de behoeften van de regio te kunnen blijven voldoen en om de maatschappelijke welvaart in het gebied te vergroten. Een duurzame ontwikkeling is daarbij een noodzakelijke voorwaarde voor blijvende economische groei.

1.4 Toetsing aan EU-beleid

De geformuleerde perspectieven en concrete projecten in het duurzame SEOW moeten binnen de Vogel- en Habitatrichtlijn (VHR) en de Kaderrichtlijn Water (KRW) passen. Gaandeweg is in de praktijk gebleken dat (een deel van) de perspectieven en concrete projecten nog te weinig doorontwikkeld en uitgeschreven zijn, zodat ze op voorhand nog niet aan de VHR en de KRW kunnen worden getoetst. Een dergelijke toets is maatwerk en zal dus per project nader moeten worden uitgewerkt.

1.5 Leeswijzer

Na deze inleiding ziet de rest van dit duurzame SEOW er als volgt uit. In hoofdstuk 2 wordt een aantal sociaal-economische kenmerken van het Waddengebied gegeven. Vervolgens komen in hoofdstuk 3 de vijf sectorperspectieven aan bod.

De Waddenduurzaamheidsmaatschappij en regio-enveloppe worden behandeld in hoofdstuk 4.

Eindrapport

2 Sociaal-economische kenmerken van het Waddengebied

2.1 Inleiding

Het Waddengebied is vanwege de rust, de ruimte, de ligging aan zee en de natuur zeer in trek bij toeristen en recreanten.

In dit gebied wordt echter ook geleefd en gewerkt waardoor veel mensen economisch afhankelijk zijn van de activiteiten die in dit gebied plaatsvinden. Gezien de ligging en bereikbaarheid over water, is het Waddengebied zeer geschikt voor het ontwikkelen van economische activiteiten in de sectoren (havengebonden) industrie, (duurzame) energie en delfstoffenwinning, recreatie en toerisme, landbouw en visserij.

Het Waddengebied is ook een gebied waar nog steeds volop mogelijkheden zijn voor de uitbreiding van economische activiteiten zonder dat specifieke kenmerken van het gebied worden aangetast. Voordat hierop nader wordt ingegaan, wordt aan de hand van een aantal sociaal-economische indicatoren een korte schets van het gebied gegeven. Deze cijfers worden zoveel mogelijk vergeleken met nationale cijfers om te kunnen bepalen of de sociaal-economische ontwikkeling van het Waddengebied afwijkt van de landelijke ontwikkeling.

2.2 Kwaliteiten van het gebied

Het Waddengebied herbergt van nature een aantal belangrijke kwaliteiten in zich. Primair zijn daar de natuurwaarden die ook in internationaal opzicht van groot belang zijn. Gedacht kan worden aan de natuurlijke habitat voor vogels, zeezoogdieren, schelpdieren, waterflora en vissen. Maar ook het open landschap en het cultuurlandschap van de polders zijn medebepalend voor de cultuurhistorische en landschappelijke waarden van het Waddengebied. Deze belangrijke natuurwaarden vormen de basis van en voor een duurzame ontwikkeling van recreatie en toerisme, een belangrijke sector in het Waddengebied. Het is om die reden ook (maar niet alleen) dat in het gehele gebied zeer zorgvuldig omgegaan wordt met deze natuurwaarden. De toeristisch-recreatieve sector in het gebied kent daarnaast nog voordelen als een beperkte congestie (zeker in vergelijking met andere regio's), aantrekkelijke steden en dorpen en een sterk ontwikkelde eigen cultuur. Maar ook is het gebied de eigen bevolking gunstig gezind. Er is (vooral op de vaste wal) over het algemeen voldoende ruimte voor nieuwe (economische) functies. Daarnaast kenmerkt het gebied zich door eigenschappen als een groene, rustige en veilige woon- en leefomgeving met weinig tot geen congestie.

Het Waddengebied bezit naast de natuur- en recreatiefunctie, door haar ligging aan zee, ook havens en daarmee verbonden bedrijvigheid. Deze ligging aan zee en de nabijheid van vaarroutes over de Noordzee zijn belangrijke vestigingsfactoren voor bepaalde bedrijven met op- en overslagactiviteiten, maar ook voor chemische bedrijven, scheepsbouw en visserij.

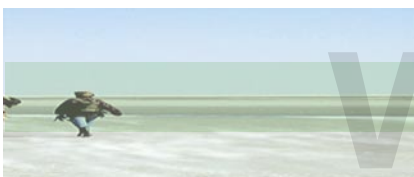
Wie inzoomt op het Waddengebied kan tot een nadere indeling komen van het gebied. Te onderscheiden zijn dan de Waddenzee zelf, de Waddeneilanden, de haven- en industrieplaatsen en het tussenliggende gebied tussen deze plaatsen.

De *Waddenzee* is een belangrijke kraamkamer voor vissen en schelpdieren zoals de garnalen, mosselen en kokkels. Maar ook voor overige activiteiten als de schelpenwinning en zandwinning (uit de vaargeulen) blijft de Waddenzee belangrijk. Onder de Waddenzee liggen verder belangrijke gasvoorkomens waarvan overigens de totale grootte nog steeds onbekend is. De reserves van het Waddengas bedragen circa 40 miljard m³, de schattingen over de futures lopen uiteen van 30 tot en met 130 miljard m³.

De *Waddeneilanden* drijven, door de ligging op de rand van de Waddenzee en de Noordzee, voor verreweg het belangrijkste deel op de toeristisch-recreatieve sector dan wel op toeleverende bedrijven aan deze sector. De helft tot driekwart van de werkgelegenheid is hieraan toe te rekenen. Daarnaast zijn de eilanden deels nog afhankelijk van de landbouw, maar dit aandeel neemt steeds verder af.

De wat grotere *haven- en industrieplaatsen* in het Waddengebied zijn Den Helder, Harlingen, Eemshaven en Delfzijl. Deze kenmerken zich door een gunstige ligging aan zowel open zee (Eemshaven is zelfs een diepzeehaven) naar Scandinavië, Engeland en Oost-Europa als ook via de binnenwateren naar het binnenland. Circa 80% van de bedrijventerreinen in het gebied is gelegen in deze plaatsen. Daarmee heeft zich sterke bundeling en clustering van economische activiteiten voorgedaan die absoluut noodzakelijk is voor het bereiken van enige kritische massa. Deze plaatsen hebben nauwelijks last van congestieverschijnselen op de weg en de arbeidsmarkt is over de gehele breedte ruim te noemen.

Het *tussenliggende gebied* tussen deze havenplaatsen kenmerkt zich door een sterk agrarisch karakter met veelal grootschalige en kapitaalkrachtige landbouwbedrijven die een efficiënte productiewijze kennen. Daarnaast kent dit gebied een groot scala aan mkb-bedrijven dat veelal nauw gelieerd is aan de landbouw, de visserij en in toenemende mate ook de toeristisch-recreatieve sector.

2.3 Demografische ontwikkelingen

Bevolkingsdichtheid en bevolkingsgroei

In het Waddengebied woonden op 1 januari 2003 ongeveer 264.000 mensen. Dit komt overeen met een aandeel in de totale Nederlandse bevolking van 1,6%. Dit aandeel is sinds 1993 iets afgenomen. De totale Nederlandse bevolking groeide in de periode 1993-2003 namelijk aanzienlijk sterker (6,3%) dan de bevolking van het Waddengebied (1,2%).

Toch is in die periode het inwonertal in sommige Waddengemeenten nog meer toegenomen dan het landelijke gemiddelde. Dit zijn de gemeenten Vlieland (13,8%), Anna Paulowna (10,1%), Ameland (8,7%), Het Bildt (6,9%) en Eemsmond (6,7%). In drie van de vier Groningse gemeenten is over de periode 1993 – 2003 het inwoneraantal juist afgenomen (zie ook tabel 1B, bijlage 2).

Het Waddengebied omvat in totaal een gebied van 176.000 hectare land. Dit is ongeveer 5,2% van het totale Nederlandse grondgebied (exclusief water). De bevolkingsdichtheid in het Waddengebied komt hiermee op 149 personen per km². Landelijk ligt dit cijfer op 478 personen per km². De bevolkingsdichtheid binnen het Waddengebied is het hoogst in de verstedelijkte gebieden van Delfzijl, Harlingen en Den Helder (zie ook tabel 1A, bijlage 2).

Migratiestromen

Een factor die van invloed is op de ontwikkeling van het inwonertal, is de migratie. Voor de periode 1993-2002 laat alleen de provincie Fryslân een positief saldo zien. Het negatieve saldo van de beide andere provincies wordt voornamelijk veroorzaakt door de grote vertrekoverschotten van Delfzijl en Den Helder (tabel 1C van bijlage 2).

Leeftijdsopbouw

De leeftijdsopbouw in het Waddengebied wijkt in totaliteit slechts weinig af van de nationale leeftijdsopbouw. Ruim 25% van de bevolking bestaat uit personen tussen de 0 en 19 jaar, bijna 61% van de bevolking bestaat uit personen tussen de 20 en 65 jaar en de overige 14% betreft 65+-ers. Binnen het Waddengebied zelf bestaan wel aanzienlijke verschillen tussen de gemeenten. Vooral enkele Groningse gemeenten en Schiermonnikoog zijn relatief sterker vergrijsd dan de overige gemeenten in het gebied (zie ook tabel 1D, bijlage 2)

2.4 Ontwikkelingen op de arbeidsmarkt

Werkgelegenheid

Het Waddengebied kende in 2002 ongeveer 102.000 arbeidsplaatsen. Dit komt overeen met ongeveer 1,3% van het totale aantal arbeidsplaatsen in Nederland. Dit percentage ligt lager dan het eerdergenoemde bevolkingsaandeel van 1,6%. Dit betekent dus dat er binnen de regio verhoudingsgewijs minder banen beschikbaar zijn dan op landelijk niveau.

In de periode 1996 – 2002 is de werkgelegenheid met 4,4% gegroeid. Dit percentage ligt aanmerkelijk lager dan de landelijke groei van 16,1% in diezelfde periode.

Meer dan de helft van de binnen het Waddengebied aanwezige arbeidsplaatsen bevindt zich in de vier havengemeenten Harlingen, Den Helder, Eemsmond en Delfzijl. In 1996 was het werkgelegenheidsaandeel van deze gemeenten nog hoger (zie ook tabel 1E, bijlage 2). In Den Helder is het aantal arbeidsplaatsen de afgelopen jaren gedaald door vooral de afslanking bij de Koninklijke Marine.

Werkgelegenheidsstructuur

Van het totale aantal banen in het Waddengebied is meer dan 30% te vinden in de sectoren (havengebonden) industrie, recreatie en toerisme, energie en delfstoffenwinning, landbouw en visserij (zie ook tabel 1F, bijlage 2). Deze vijf sectoren zijn zeer nauw aan de aard en het karakter van het Waddengebied gelieerd. Binnen deze sectoren zijn de (havengebonden) industrie (11,7%), landbouw (8,9%) en recreatie en toerisme (8,6%) de belangrijkste sectoren qua werkgelegenheid; op ruime afstand volgen energie en delfstoffen (1,5%) en visserij (0,6%).

Werkloosheid

Niet werkende werkzoekenden

Vanaf de jaren negentig is de werkloosheid in het Waddengebied, evenals op landelijk niveau, sterk afgenomen. Terwijl in 1993 nog meer dan 15% van de beroepsbevolking in het Waddengebied werkloos was, was begin 2002 de werkloosheid in het Waddengebied afgenomen tot 8% en landelijk tot 6,7%. Momenteel loopt de werkloosheid in het Waddengebied weer op. Binnen het Waddengebied kennen de Groningse gemeenten relatief de meeste werklozen (tabel 1I van bijlage 2).

Aantal uitkeringen

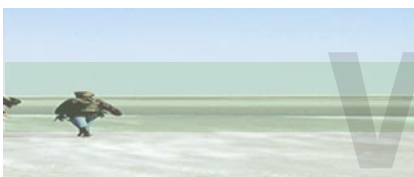
In het Waddengebied geniet in 2002 13,4% van de potentiële beroepsbevolking een uitkering op grond van de WW, WAO/AAW of ABW. Dit percentage is sinds 1996 sterk afgenomen, maar ligt toch nog 1% punt hoger dan het landelijke niveau (zie ook tabel 1K, bijlage 2).

Opleiding

Uit de tabel 1G van bijlage 2 blijkt dat de werklozen in het Waddengebied gemiddeld genomen lager opgeleid zijn dan de werklozen in de rest van Nederland. Vooral de groep werklozen die een opleiding genoten heeft op HBO of hoger onderwijs in het Waddengebied is kleiner dan het nationale gemiddelde.

Besteedbaar inkomen

In het Waddengebied bedroeg het besteedbare inkomen per huishouden in 2000 ongeveer € 23.355. Het landelijke besteedbare inkomen per huishouden lag toen op ongeveer € 25.900. Het besteedbare inkomen in het Waddengebied is sinds 1998 wel gegroeid (6,8%) maar de landelijke groei was wat hoger (8,4%). Het verschil tussen het Waddengebied en Nederland is de afgelopen jaren dus iets groter geworden (zie ook tabel 1H, bijlage 2).

2.5 Bedrijventerreinen

Het Waddengebied beschikt op 1 januari 2003 over bijna 2.300 hectare (ha.) bedrijventerrein. De grootste terreinen bevinden zich in de havengemeenten Harlingen (233 ha.), Delfzijl (752 ha.), Eemsmond (631 ha.) en Den Helder (189 ha.). Samen nemen zij bijna 79% van de totaal aanwezige oppervlakte voor hun rekening.

Van de totale omvang aan bedrijventerreinen in het Waddengebied, is bijna 1.300 ha. uitgegeven en nog ruim 1.000 ha. beschikbaar voor bedrijfsvestiging of -uitbreiding. Van deze uitgeefbare gronden, bevindt zich echter ongeveer 80% op de zeehaventerreinen van Delfzijl en de Eemshaven. Hieruit blijkt niet zo zeer een kwantitatief probleem, indien het Waddengebied in z'n geheel wordt beschouwd. Lokaal kan dit soms anders zijn. Daarnaast speelt er een kwalitatief probleem: de veroudering van bestaande bedrijventerreinen en het up-to-date houden van de kwaliteit van bedrijventerreinen (zie ook tabel 1L van bijlage 2).

2.6 Conclusies

Met betrekking tot de sociaal-economische kenmerken van het Waddengebied, kunnen de volgende conclusies worden getrokken:

- het Waddengebied is een relatief dunbevolkt gebied;
- de bevolkingsgroei in het Waddengebied blijft aanmerkelijk achter bij de landelijke groei;
- de gemeenten Delfzijl en Den Helder kennen zeer forse vertrekoverschotten;
- de regio wijkt qua leeftijdsopbouw slechts weinig af van het landelijke beeld;
- de aanwezige werkgelegenheid is de afgelopen jaren toegenomen, maar blijft nog fors achter bij de landelijke groei;
- het besteedbare inkomen ligt lager dan het landelijke niveau; het verschil is de afgelopen jaren bovendien iets toegenomen;
- de werkloosheid is de afgelopen jaren aanzienlijk gedaald, maar ligt nog wel hoger dan het landelijke niveau;
- het opleidingsniveau van de werklozen in het Waddengebied is gemiddeld lager dan het landelijk niveau;
- van het aanwezige areaal aan bedrijventerreinen is nog ruim 1000 ha. uitgeefbaar; circa 80% hiervan betreft echter de zeehaventerreinen van Delfzijl en de Eemshaven.

Hoewel het belangrijk is deze conclusies te trekken is het van groter belang om, tegen deze achtergrond, sectorspecifieke kansen voor het Waddengebied te identificeren waardoor de regio in de toekomst op sociaal-economisch terrein voldoende mogelijkheden heeft. Deze zogenaamde sectorperspectieven komen in het volgende hoofdstuk aan de orde.

Eindrapport

3.1 Inleiding

Uit de sociaal-economische analyse volgt dat het Waddengebied op een aantal punten (groei werkgelegenheid, hoogte besteedbaar inkomen, hoogte werkloosheid) achterblijft bij de rest van Nederland. Op de langere termijn bestaan er reële kansen dat de regio in enkele bedrijfstakken banen zal verliezen en dat aanwezige, nieuwe economische ontwikkelingsmogelijkheden niet volledig benut zullen kunnen worden. Vooral de actuele discussies ten aanzien van de (on)aanvaardbaarheid van zeewaartse havenuitbreidingen, vaargeulenverdieping, de terugstort van baggerslib en teruglopende overheidsactiviteiten, kunnen de uitvoering van toekomstplannen van betrokken overheden en ondernemers in de weg staan. Niettemin bestaan er nog verschillende mogelijkheden voor een verdere sociaal-economische ontwikkeling van het Waddengebied. Om deze daadwerkelijk te kunnen benutten, dient echter in enkele gevallen bestaand beleid of bestaande regelgeving terzake te worden aangepast.

Teneinde hier concreter invulling aan te geven worden in dit hoofdstuk de perspectieven van vijf bedrijfstakken, die min of meer specifiek zijn vanwege hun relatie met het Waddengebied, tegen het licht gehouden. In dat verband komen achtereenvolgens aan de orde: industrie (3.2), recreatie en toerisme (3.3), energie en delfstoffenwinning (3.4), landbouw (3.5) en visserij (3.6). Voor elk van de genoemde sectoren zal eerst een korte schets van de huidige situatie worden gegeven, vervolgens worden de belangrijkste trends genoemd die van belang zijn in verband met het toekomstperspectief van de betreffende bedrijfstak en tenslotte worden op basis daarvan enkele ontwikkelingskansen en projectideeën globaal beschreven.

Bij de schets van de sectorkansen is uitgegaan van een economische ontwikkeling overeenkomstig het zogenaamde ppp-criterium. Hiermee wordt bedoeld op een ontwikkeling die:

- zo min mogelijk milieubelastend is (planet);
- economische ontwikkelingsmogelijkheden oplevert (profit) en
- sociaal-culturele kansen biedt (people).

Een dergelijke benadering sluit aan bij de definitie die in 1987 is geformuleerd door de zogenaamde Commissie Brundtland: *“Een duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling die voorziet in de behoeften van de huidige generaties, zonder daarmee voor toekomstige generaties de mogelijkheden in gevaar te brengen om ook in hun behoeften te voorzien”*.

Bij de bovengenoemde invulling van het begrip “duurzame ontwikkeling” wordt getracht vanuit meerdere waardenoriëntaties tot een afgewogen oordeelsvorming te komen. Deze benadering is dus wat breder dan die welke ten grondslag ligt aan de pkb-Waddenzee van 2001, waarin de Waddenzee voornamelijk in beschouwing wordt genomen vanuit haar bijzondere functie als natuurgebied. Het SEOW kent in geografische zin een ruimer gebied (Waddenzee + aangrenzende gemeenten = Waddengebied) als onderwerp van studie en planvorming dan de pkb-Waddenzee van 2001 en dit Waddengebied herbergt ook andere functies dan natuur.

3.2 Industrie

3.2.1 Huidige situatie

Tot de havengebonden industriële activiteiten worden die activiteiten gerekend waarvan verwacht wordt dat ze op enigerlei wijze verband houden met de aanwezigheid van een zeehaven. Aan de activiteiten op het gebied van energie- en delfstoffenwinning en van visserij worden aparte hoofdstukken gewijd. In het Waddengebied ligt van oudsher een aantal havens. Deze havens waren aanvankelijk vooral gericht op de visserij en handel. Van de vier belangrijkste havens in het Waddengebied wordt de volgende kenschets gegeven.

Delfzijl/Eemshond

De haventerreinen van Delfzijl en Eemshaven zijn in eerste instantie gericht op zeetransport, op- en overslag en industriële activiteiten met omvangrijke bulktransporten en in mindere mate op scheepsbouw. Delfzijl richt zich vooral op de chemie en op de metaalsector.

Binnen de Eemshaven, de tweede diepzeehaven van Nederland wat betreft diepgang, zijn er ontwikkelingsmogelijkheden voor de agro-industrie, andere ruimtevragende en/of zware industriële activiteiten en de scheepsbouw. Daarnaast is de aanwezigheid van de Eemscentrale voor energie-intensieve bedrijven aantrekkelijk voor het gebruik van restwarmte en CO₂. Bij Delfzijl bevinden zich tevens twee grote warmtekrachtcentrales.

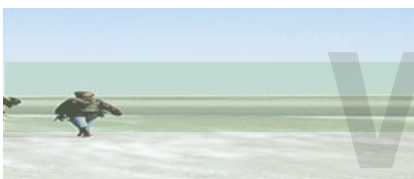
Den Helder

De haven van Den Helder is meer dan alleen Marinehaven. Ondanks het feit dat Den Helder wordt geconfronteerd met forse bezuinigingen bij het Ministerie van Defensie zijn er nog steeds veel mensen werkzaam bij de Koninklijke Marine of gerelateerde sectoren. Den Helder heeft ook een visserijhaven, een gasbehandelingsinstallatie en daarnaast neemt het belang van toelevering van offshore (olie en gas) voor Den Helder toe. Dankzij haar open verbinding naar de Noordzee en gemakkelijke toegankelijkheid vanuit zowel Duitsland als Scandinavië, is de haven van Den Helder zeer geschikt voor het transport en overslag van goederen. De stad heeft naast een weg-, spoor- en waterverbinding ook haar eigen vliegveld.

Harlingen

Harlingen beschikt sinds eeuwen over een gunstig gelegen zeehaven met een groot achterland. Scheepsbouw is een belangrijke Harlinger activiteit. Aan de industriehaven liggen een gasbehandelingsstation waar de gaswinning op de Noordzee en de Waddenzee wordt geregeld en een zoutfabriek waar in de nabijheid gewonnen zout wordt bewerkt. Opslagloodsen en koel- en vrieshuizen bewijzen dat Harlingen nog steeds een handelshaven is. Hiernaast is de visserijsector, goed voor ongeveer 400 arbeidsplaatsen in Harlingen erg belangrijk. De laatste jaren is Harlingen erg in trek als haven voor de recreatievaart. In Harlingen staat een warmtekrachtcentrale die slechts deels wordt benut.

De vier belangrijkste Waddenhavens hebben de ambitie om ten aanzien van de havens van Amsterdam en Rotterdam een ondersteunende functie te vervullen in een landelijk netwerk. De gezamenlijke voordelen van de noordelijke havens zijn daarbij onder meer de ruime arbeidsmarkt en de lage grondprijzen. Voor Harlingen, Delfzijl en de Eemshaven geldt tevens dat er vestigingspremies voor bedrijven zijn.

Voor een uitgebreide sterkte/zwakte analyse (SWOT) wordt verwezen naar bijlage drie.

3.2.2 Trends

De belangrijkste trends in de sector (havengebonden) industrie zijn de volgende:

Internationalisering

Binnen de (havengebonden) industrie is al jarenlang sprake van internationalisering en zelfs mondialisering. Dit betekent voor deze sector dat schaalvergroting en rationalisering aan de orde van de dag zijn. Voor de Waddenhavens geldt dit ook. Als gevolg van uitbreidingen van de Europese Unie (met name Polen, Estland, Letland en Litouwen) liggen er ook nieuwe kansen voor de Waddenhavens.

Clustering

Vanuit diverse overwegingen is er een beweging op gang gekomen dat bedrijven zich in bepaalde themagebonden clusters gaan vestigen. Overwegingen die hieraan ten grondslag liggen zijn:

- toelevering en uitbestedingsrelaties;
- het samenwerken op gebieden van grond-, rest- en afvalstoffen;
- het delen van kennis en
- het poolen van deelnemers tussen bedrijven.

Dit geldt in het bijzonder voor die bedrijven die bewust vanuit logistieke redenen aan het water gelegen zijn.

Innovatief ruimtegebruik op bedrijventerreinen

In toenemende mate is ook binnen de havenindustrie aandacht voor innovatief ruimtegebruik. Hierbij valt te denken aan ondergronds ruimtegebruik, het stapelen van bebouwing, het multifunctioneel maken van bebouwing, het verminderen van de milieubelasting en het herstructureren en revitaliseren van bedrijventerreinen.

Kust- en binnenvaart nemen toe

Het vrachtvervoer over water (kust- en binnenvaart) neemt over het algemeen toe, zowel in absolute als in relatieve zin. Daarnaast is het vrachtvervoer over water in toenemende mate een goed alternatief voor het vrachtvervoer over de weg wegens toenemende congestie op de weg. Daarnaast levert het vrachtvervoer over water alternatieve mogelijkheden voor vervoer.

Bereikbaarheid havens

De bereikbaarheid over het water voor de scheepvaart is in toenemende mate een probleem vanwege de toenemende diepgang van de schepen. Voor de aanlegmogelijkheden en streefdieptes van vaargeulen in de Waddenzee geldt het in 1993 vastgelegde uitgangspunt². De havengebonden bedrijven worden hierdoor in toenemende mate geconfronteerd met bereikbaarheidsproblemen en veiligheidsvraagstukken.

Afname militaire activiteiten in het Waddengebied

Al geruime tijd staan de militaire activiteiten (vooral de marineactiviteiten) onder druk. Enerzijds als gevolg van het feit dat mensen over het algemeen steeds minder geconfronteerd willen worden met de negatieve gevolgen van militaire activiteiten, zoals geluidshinder, trillingen en de risico's van ongevallen. Anderzijds ook als gevolg van voortdurende bezuinigingen binnen het Ministerie van Defensie en toenemende aandacht van de overheid voor natuur en milieu.

2 Dit uitgangspunt is vastgelegd in de tweede Nota pkb Waddenzee en uitwerking heeft plaatsgevonden via het Beheerplan Waddenzee 1996. Volgens het in 1993 vastgestelde uitgangspunt moet Rijkswaterstaat de diepte van de geul op 6,60 meter houden. Schepen die op dat moment gezien hun diepte en afmetingen de havens bij gemiddelde zeestand konden aandoen, moeten dit in de toekomst ook kunnen.

3.2.3 Ontwikkelingskansen tot 2030

Op basis van de huidige sectorstructuur, de trends binnen deze sector en de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van de sector industrie en andere maatschappelijke groeperingen, zijn de volgende ontwikkelingskansen geïnventariseerd.

A. Internationalisering

Met de uitbreiding van de Europese Unie liggen er voor de havens in het Waddengebied kansen op logistiek gebied. Als gevolg van deze toenemende internationalisering binnen de industrie is het bedrijfsleven vooral gebaat bij een internationaal gelijk speelveld (level playing field). Uit een vergelijkend onderzoek naar de effecten van milieu- en veiligheidsregelgeving op de concurrentiekracht van de Nederlandse zeehavens blijkt dat de Nederlandse zeehavens ten opzichte van de zeehavens in Duitsland nadelen ondervinden³. Belangrijk is dat industrieën op internationaal niveau werken onder gelijke voorwaarden.

B. Clustering en profielen

Teneinde te kunnen inspelen op de trend van clustering van bedrijvigheid verdient het overweging om de vier grote havenplaatsen een duidelijk profiel mee te geven.

Met deze profielen kan duidelijker geacquireerd worden in binnen- en buitenland. Te denken valt aan de volgende profielen:

Delfzijl:	zware industrie (inclusief chemie)
Eemshaven:	logistiek/bulk en energie (aanlanding van vloeibaar gas),
scheepsbouw en scheepsontmanteling
Den Helder:	offshore (gas, olie, wind), maritieme technologie (onderhoud,
kennis en dienstverlening)
Harlingen:	logistiek/overslag (zout, zand, grind en landbouwproducten),
scheepsbouw en visserij

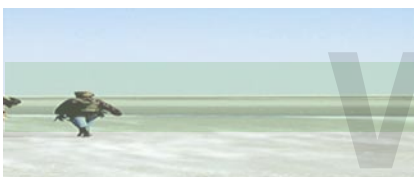
C. Duurzaam ondernemen

Bij het inzetten op duurzaamheid moet gedacht worden aan het zo efficiënt mogelijk inzetten van de aanwezige energie- en materiaalstromen. Het doel hiervan is het verbeteren van het bedrijfseconomische resultaat en het verminderen van de milieubelasting. Ook kan gedacht worden aan het bouwen met milieuvriendelijke materialen.

D. Toename innovatief ruimtegebruik

Wanneer de huidige bedrijventerreinen worden geherstructureerd/ gerevitaliseerd kunnen terreinen tevens innovatiever, slimmer en efficiënter worden ingericht. Dit vermindert de toenemende ruimtedruk voor (nieuwe) bedrijventerreinen en kan bijdragen voor het verhogen van bedrijfsrendementen.

3 Level Playing Field bij
grensinspecties van lading
bij zeehavens (V&W);
het Level Playing Field in
Nederlandse zeehavens
(Erasmus Universiteit)

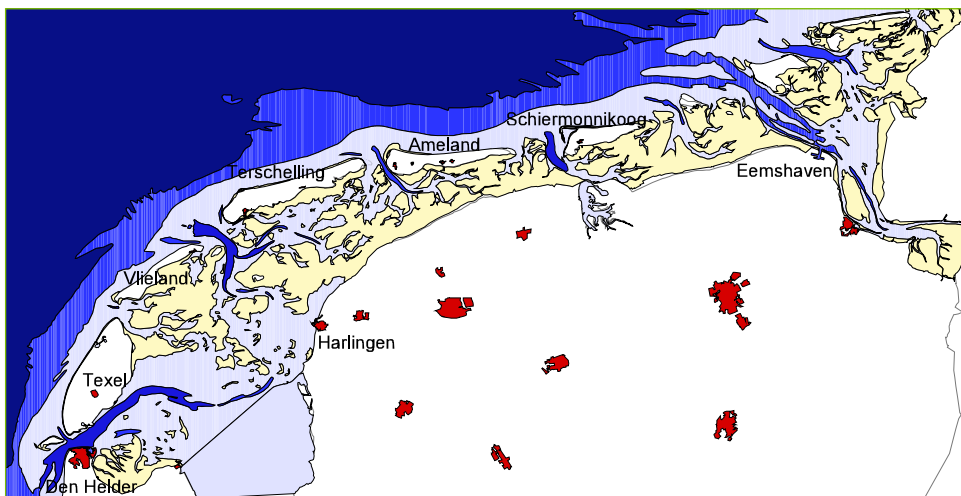

E. Verbetering positie van havens als overslagpunt van binnenvaart en short-sea

Het landelijke havenbeleid geeft vooraleerst prioriteit aan de haven van Rotterdam. Uitgangspunt moet zijn dat alle havens een netwerk vormen en daarbij complementair zijn. Er zal naar moeten worden gestreefd dat de vier havens in het Waddengebied een satellietfunctie in relatie tot de grotere havens vervullen. Het zogenoemde short sea container vervoer en de binnenvaart kunnen een geweldige impuls voor de (kleinere) havens in het Waddengebied betekenen.

F. Verbeterde bereikbaarheid havens

Door een aantal bestaande drempels op enkele hoofdvaarwegen weg te halen ontstaan voor het Waddengebied op de korte maar mogelijk ook op de lange termijn kansen voor behoud van bestaande werkgelegenheid en het scheppen van nieuwe werkgelegenheid.

4 Dit is het Waddengebied van Den Helder tot en met Esbjerg (Denemarken)

G. Toepassen van militair-technische kennis

Het ontwikkelen van een cluster van hoogwaardige aan defensiegelieerde bedrijven. Op deze manier ontwikkelen zich ketens van hightech toeleverings- en uitbestedingsrelaties in een marinecluster te Den Helder. Daar waar mogelijk zal ook actief ingespeeld moeten worden op andere gebruikstoepassingen in andere meer civiele sectoren. Dit biedt kansen voor het vermarkten van militair-technische kennis.

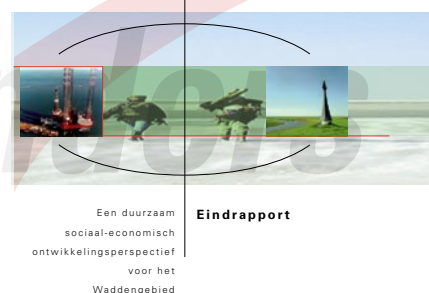
3.2.4 Projectideeën

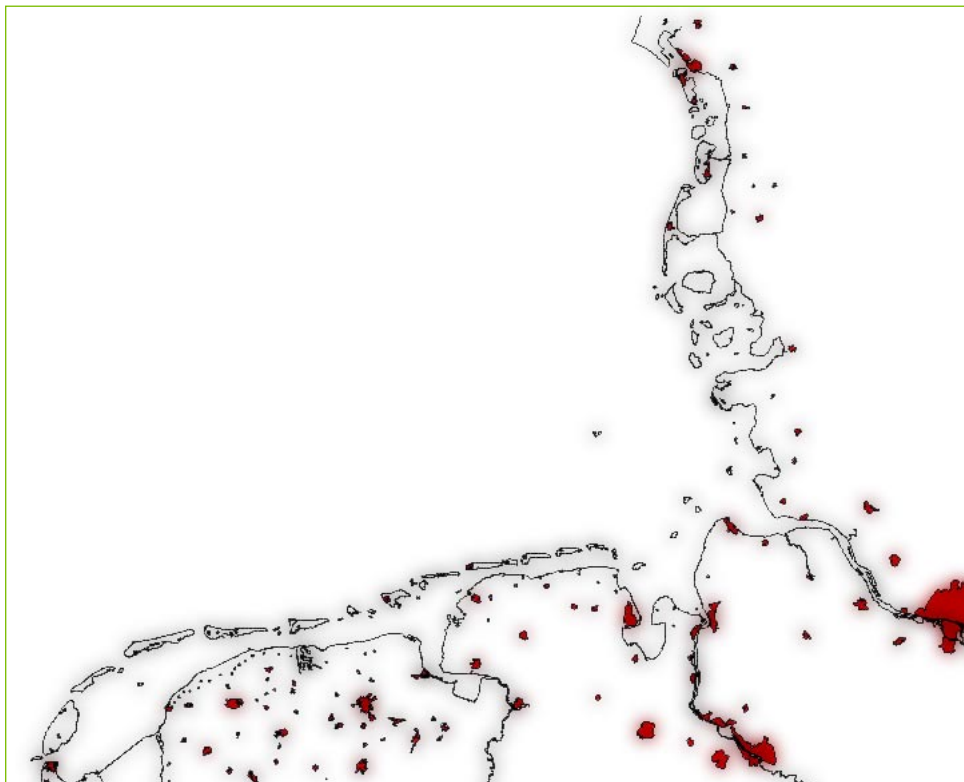
In deze paragraaf worden de ontwikkelingskansen vertaald naar concrete projecten. De letters van de projecten corresponderen met de bovenstaande genoemde ontwikkelingskansen Voor een uitgebreide projectbeschrijving wordt verwezen naar bijlage 4.

A1. Level Playing Field in het Waddengebied

In het Waddengebied wordt door het (vooral industriële) bedrijfsleven vaak opgemerkt dat er in het Nederlandse deel van de Waddenzee een zwaardere regelgeving geldt dan in het Duitse en het Deense deel. Hoewel voor delen van de gehele Waddenzee of voor onderdelen van natuur- en milieuwetgeving al onderzoek is uitgevoerd, verdient het de aanbeveling dat voor het trilaterale Waddengebied⁴ in zijn geheel een studie naar het level playing field van het bedrijfsleven wordt uitgevoerd.

wad anders

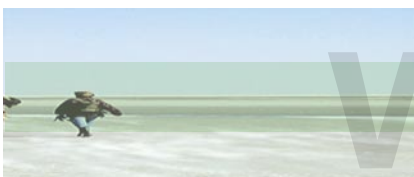

A2. Samenwerkende havens

In het kader van de internationalisering en de schaalvergroting van havens verdient het aanbeveling onderzoek te doen naar samenwerkingsvormen tussen de Waddenhavens en de havens van Rotterdam en Amsterdam, maar ook met de havens rond het Eems-Dollard gebied. Hierbij valt te denken aan samenwerking met betrekking tot het afstemmen van logistieke goederenstromen, port security maar ook aan vormen van bedrijfsmatige samenwerking.

B. Havenprofielen

Om de noodzakelijke clustering/thematisering van bedrijven te stimuleren dient er onderzoek gestart te worden naar de mogelijkheden hiervan. Hiermee kan op bepaalde plaatsen in het Waddengebied in bepaalde sectoren een kritische massa van bedrijvigheid worden bereikt. Onderzoek naar deze clustering/thematisering kan er toe bijdragen dat bepaalde Waddenhavens een (nog) duidelijker profiel krijgen. Op basis van gemaakte profielen dienen provincies en gemeenten dan keuzes te maken voor bepaalde sectoren.

Eindrapport

C1. 'Groene' sloop van schepen.

In de Eemshaven bestaan serieuze plannen voor de bouw van de eerste groene scheepsontmantelingswerf ter wereld, die ook model moeten staan voor andere soortgelijke werven in de wereld. De Stichting Tanker Ontmanteling Platform (STOP) wil over ruim een jaar met de milieuvriendelijke sloop van enkelwandige tankers en boortorens beginnen.

C2. Parkeren platforms

Het tijdelijk parkeren van platforms in de Waddenzee vindt momenteel al plaats op een milieu- en natuurverantwoorde manier. Alternatieve parkeerlocaties in de nabijheid van Den Helder ontbreken. Daarom wordt voorgesteld om de huidige parkeergelegenheid van boorplatforms ten behoeve van onderhoud en demontage nabij Den Helder te handhaven. Het project past binnen het huidige economische profiel van Den Helder. Daarnaast gaat het slechts om voortzetting van de huidige situatie die vanwege nationale horizonoverwegingen wellicht niet wenselijk is⁵.

C3. Kleine luchtvaart Den Helder

De luchthaven van Den Helder is essentieel voor de regionale economie. Naast de primaire taken van deze haven (helihaven Koninklijke Marine, basis kustwacht, 'search and rescue'-taak en operationeel centrum voor de bevoorrading van gasplatforms off shore) wordt gestreefd naar commerciële luchtvaart met kleine vaste vleugelvliegtuigen. Effectuering hiervan moet op voorhand niet onmogelijk worden gemaakt.

D. Duurzaamheid van bedrijventerreinen

Het idee is dat alle Waddenzeehavens en bedrijventerreinen in 2030 getransformeerd dienen te zijn tot duurzame havens en duurzame bedrijventerreinen. Duurzaamheid in dit verband betekent het verbeteren van het bedrijfseconomische resultaat, de vermindering van milieubelasting, innovatief ruimtegebruik (waaronder intensief ruimtegebruik) en parkmanagement. Een dergelijke ontwikkeling past goed bij het profiel van een duurzame Waddenregio.

E. Internationale marktverkenning

Als gevolg van de uitbreiding van de Europese Unie (met name Estland, Letland, Litouwen en Polen) zullen in de toekomst de logistieke stromen in het gebied van Noordoost Europa toenemen en veranderen. Onderzocht dient te worden waar de kansen liggen voor de bedrijven (reders, verladers, vervoerders) in het Waddengebied.

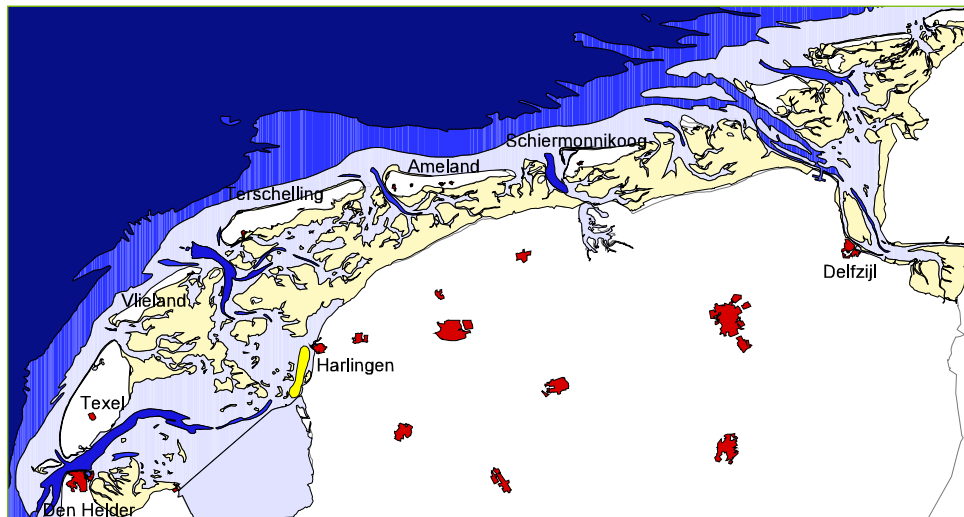
F1. Verdieping vaarweg Boontjes

Directie IJsselmeergebied van ministerie van Verkeer en Waterstaat heeft een studie "Verkenning vaarweg Amsterdam-Harlingen" uitgevoerd. In de aanbevelingen wordt geadviseerd over de Boontjes een planstudie ter verdieping van de vaargeul op te starten omdat een geringe verlaging van de drempel al een verbetering van de aspecten bereikbaarheid en efficiency betekent⁶.

5 Zie einde sector-
paragraaf vanwege relatie
met de pkb-Waddenzee

6 idem voetnoot 5

F2. Onderzoek verdieping vaargeulen

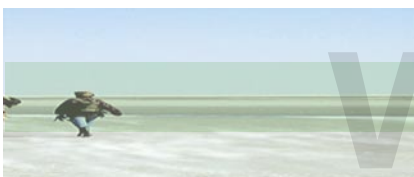
In de pkb Waddenzee van 2001 staat dat het kabinet een onderzoek dient uit te voeren naar de effecten van een mogelijke verdieping van één of meer vaargeulen in het pkb-gebied. Gezien de beperkte financiële middelen van het Rijk wordt gepleit voor een meer gefocust onderzoek naar de belangrijkste vaargeulen naar Den Helder, Harlingen en de Eemshaven.

F3. Uitbreiden haventerrein Harlingen

Door de gemeente Harlingen wordt al jarenlang aangedrongen op een nieuwe buitendijkse haven. Voorgesteld wordt dat de gemeente Harlingen en de provincie Fryslân een studie gaan uitvoeren naar mogelijke significante natuurschade als gevolg van deze uitbreiding. Daarnaast wordt onderzoek gedaan naar nut en noodzaak van een dergelijke haven. Onder de voorwaarde dat dit project dient te voldoen aan de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, dient op voorhand overwogen te worden de tekst van de pkb-Waddenzee van 2001 in die zin aan te passen dat deze activiteit ruimtelijk-technisch mogelijk wordt gemaakt⁷.

F4. Uitbreiden haventerrein Den Helder

Door de gemeente Den Helder en de provincie Noord-Holland wordt (ter vermindering van de congestie dat bijdraagt aan het vergroten van de leefbaarheid) al jarenlang aangedrongen op een nieuwe buitendijkse haven ten behoeve van verplaatsing van TESO-haven (Texelse Eigen ScheepvaartOnderneming) waarbij ook extra buitengaats kaderuimte gecreëerd kan worden ten behoeve van productie, onderhoud en assemblage van offshore windturbines en ten behoeve van de steeds grotere schepen van de Marine. Onder de voorwaarde dat dit project dient te voldoen aan de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, dient op voorhand overwogen te worden de tekst van de pkb-Waddenzee van 2001 in die zin aan te passen dat deze activiteit ruimtelijk-technisch mogelijk wordt gemaakt. De gemeente Den Helder moet afwezigheid van significante schade maar ook het nut en noodzaak van de extra kaderuimte aantonen⁸.

F5. Sluis Delfzijl

De vaarroute van Lemmer naar Delfzijl wordt binnenkort beschikbaar gemaakt voor tweebaksduwvaart. Knelpunt is echter de sluis bij Delfzijl. Onderzocht dient te worden of en hoe deze sluis geschikt gemaakt kunnen worden voor tweebaksduwvaart.

G1. Innovatief maritiem cluster Den Helder

Er bestaan economische kansen daar waar clusters van hoogwaardige innovatieve aan defensiegelieerde bedrijven ontstaan. Op deze manier ontwikkelen zich ketens van hightech toeleverings- en uitbestedingsrelaties in een marinecluster te Den Helder. Daar waar mogelijk wordt ook actief ingespeeld op andere gebruikstoepassingen in andere meer civiele sectoren. Ook de export naar andere landen biedt kansen.

G2. Samenwerking marine en technologisch onderwijs in Den Helder

Op het gebied van opleidingen (technische opleidingen en het omscholen van ex-militairen voor andere sectoren) bestaan kansen die kunnen leiden tot win-win situaties. Te denken valt aan het plaatsen van nieuwe technische opleidingen/opleidingsinstituten ten behoeve van de Koninklijke Marine en de maritieme industrie en (omscholings-)mogelijkheden voor (toekomstig) oud marinepersoneel ten behoeve van andere sectoren (politie, bewaking, en dergelijke).

G3. Civiel medegebruik van het marinebedrijf

De toenemende samenwerking tussen defensie en de marktsector (van ontwikkelingsfase tot het bouwen van (militaire) schepen en het onderhoud hiervan) gericht op het vermarkten van de militair-technische kennis is een ontwikkelingskans. Ook dient actief gezocht te worden naar toepassingen in andere sectoren. Er liggen mogelijk ook kansen voor de export. Daarnaast zijn er kansen om meer samenwerking met het regionale bedrijfsleven te zoeken op het gebied van laagwaardig technisch onderhoud. Tevens liggen er kansen op het (mede)gebruik van bepaalde voorzieningen als bijvoorbeeld kades en (onderhouds-)werven voor commerciële doeleinden.

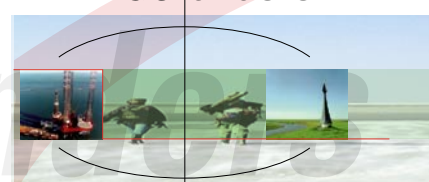
G4. Onderhoud rijksvaartuigen

Ter compensatie van het wegvallen van werkgelegenheid bij de rijksoverheid (Defensie) wordt voorgesteld het onderhoud van rijksvaartuigen uit te besteden bij werven in Den Helder.

G5. Centrum voor veiligheid en milieu op zee

Het nieuw op te richten expertisecentrum olie- en chemicaliënbestrijding dient gevestigd te worden in Den Helder. Dit centrum moet de noodzakelijke kennis op dit terrein op peil brengen en houden en kan snel en adequaat ingezet worden bij incidenten en rampen op de Noordzee.

wad anders

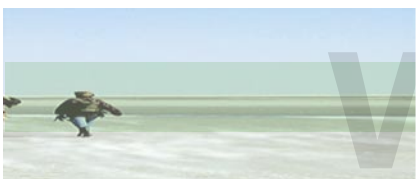

Een duurzaam
sociaal-economisch
ontwikkelingsperspectief
voor het
Waddengebied

Eindrapport

Relatie met pkb-Waddenzee

Het duurzame SEOW is voornamelijk gericht (geweest) op het ontwikkelen van kansen en projectideeën die passen binnen de pkb-Waddenzee van 2001. Het is om die reden dat 14 van de 18 projecten dan ook passen binnen de pkb dan wel geen raakvlak hebben met deze pkb. Niettemin is geconstateerd dat wil het Waddengebied de komende 30 jaar werken aan de verdere sociaal-economische ontwikkeling op de voor haar bijzondere, Waddenspecifieke sterke punten, op voorhand bepaalde ontwikkelingen (als C2, F1, F3 en F4) niet onmogelijk moeten worden gemaakt in ruimtelijk-technische zin. Dit betekent niet altijd dat de voorgestelde richtingen en ideeën dan ook uitgevoerd worden maar wel dat deze richtingen en ideeën onderzocht dienen te worden op hun haalbaarheid en verenigbaarheid met de Europese richtlijnen.

3.3.1 Huidige situatie

Het Waddengebied biedt een schat aan recreatiemogelijkheden. De schone natuur, de rust, de vrijheid, de aantrekkelijke dorpen en de aanwezigheid van het strand zijn allemaal motieven om het Waddengebied te bezoeken.

Met deze sector zijn in 2002 in totaal 8.715 directe arbeidsplaatsen gemoeid. Dit is een groei van 4,3 % ten opzichte van het jaar 1996. Hiermee is echter de omvang van het economische belang nog niet volledig vermeld. Niet alleen de directe werkgelegenheid is interessant voor het Waddengebied, de sector zorgt ook voor indirecte werkgelegenheid in sectoren die goederen of diensten leveren aan de toeristische sector (schoonmaakbedrijven, bouw, hoveniers). Daarnaast is er sprake van afgeleide economische effecten door bestedingen van toeristen in bijvoorbeeld detailhandel en de vervoerssector.

Vooraf op de Waddeneilanden is het economische belang van de sector erg hoog. Het huidige beleid van de Waddeneilanden ten aanzien van recreatie en toerisme op de eilanden is gericht op stabilisatie van het aantal recreatieve slaapplekken, seizoensverlenging en kwaliteitsverbetering.

In de vaste wal gemeenten zijn er relatief minder banen binnen de sector recreatie en toerisme. Het beleid in deze gemeenten is er dan ook juist op gericht om het aantal toeristen naar deze gebieden te vergroten door meer bekendheid te geven aan het bestaande aanbod, in te spelen op de culturele identiteit van de regio en meer samenwerking tussen de Waddengemeenten te bevorderen.

Bij het recreatief-toeristisch gebruik op de Waddenzee zelf zijn de belangrijkste activiteiten in economische zin het wadlopen, het maken van georganiseerde pleziertochten, de watersport en het sportvissen.

Voor een uitgebreide sterkte/zwakte analyse (SWOT) wordt verwezen naar bijlage 3.

3.3.2 Trends

De belangrijkste trends in de sector recreatie en toerisme zijn:

Vraag naar meer kwaliteit en maatwerk

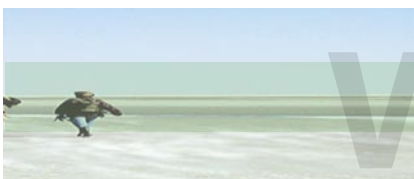
Er is een groeiende behoefte aan kwaliteit en maatwerk in recreatieve en toeristische activiteiten.

Dit wordt mede aangewakkerd door een aantal maatschappelijke ontwikkelingen zoals:

- vergrijzing van de bevolking
- afname grootte huishoudens (meer één persoons huishoudens)
- een toenemende mobiliteit van de bevolking
- een groeiende aandacht voor een schoon milieu, cultuurtoerisme en een goede recreatieve infrastructuur binnen het recreatief - toeristische aanbod
- de afname van militaire activiteiten in het gebied.

9 LanceWad: Landschap en cultureel erfgoed van de Waddenregio. Het project heeft tot doel: (1) het inventariseren en waarderen van het landschap en het culturele erfgoed, (2) het verrichten van onderzoek naar de belevingswaarde van het gebied en (3) het doen van voorstellen voor duurzaam behoud, benutting en beheer.

Eindrapport

Toenemend belang van sector recreatie en toerisme in vaste wal gemeenten

Het belang van de sector recreatie en toerisme in de vaste wal gemeenten wordt steeds groter. De sector biedt steeds meer werkgelegenheid aan de vaste wal. Dit kan bijdragen aan het zoeken naar alternatieve vormen van werkgelegenheid voor mensen die hun baan verliezen in andere sectoren zoals de landbouw, defensie en visserij.

Toenemende groei watersportrecreatie in de Waddenzee

De groei van de watersportrecreatie in de Waddenzee neemt toe. En daarmee groeit ook de behoefte aan ligplaatsen. Deze situatie gaat gepaard met een toenemende onveiligheid in de jachthavens en een groeiende droogvalproblematiek op de Waddenzee. De toenemende groei in absolute getallen bevindt zich voornamelijk in het Westelijk gedeelte. Deze groei van bezoekende boten (recreatie- en chartervaart) neemt de laatste decennia alleen maar toe (van 64 % in 1990 tot 85% in 2002).

3.3.3 Ontwikkelingskansen tot 2030

De volgende ontwikkelingskansen zijn geïnventariseerd. Dit, op basis van de huidige sectorstructuur, de trends binnen deze sector en de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van de sector recreatie en toerisme en andere maatschappelijke groeperingen.

A. Groeiende behoefte aan kwaliteit en maatwerk

Zowel op de eilanden als ook de vaste wal is er een groeiende behoefte aan meer kwaliteit en maatwerk van het toeristisch-recreatief product. Dit uit zich ondermeer in: meer productdifferentiatie, het inspelen op de vraag naar verzorging, dienstverlening en gastheerschap, het aanbod meer afstemmen op de individuele vraag van de consument, meer slechtweervoorzieningen en het inspelen op seizoensverlening.

B. Vergroten aantal bezoekers in de vaste wal gemeenten

Het doel is om het aantal toeristen naar deze gebieden te vergroten door meer bekendheid te geven aan het bestaande aanbod, in te spelen op de culturele identiteit van de regio en de samenwerking tussen de Waddengemeenten te bevorderen.

C. Accommoderen groei watersport

Op de Waddenzee is het accommoderen van huidige groei van de autonome watersportrecreatiedruk een ontwikkelingskans. Dit, in relatie tot de veiligheid op zee en van de jachthavens en de milieuwetgeving.

3.3.4 Projectideeën

In deze paragraaf worden de ontwikkelingskansen vertaald naar concrete projecten. De letters van de projecten corresponderen met de bovenstaande genoemde ontwikkelingskansen. Voor een uitgebreide projectbeschrijving wordt verwezen naar bijlage 4.

A1. Benutten culturele en landschappelijke identiteit Waddengebied

Het project heeft als doel om de concurrentiepositie van het Waddengebied op de toeristisch-recreatieve markt te versterken. Hierbij kan gedacht worden aan cultuurhistorische wandel- en fietstochten, het opknappen van cultuurhistorisch erfgoed en het beter ontsluiten hiervan. Dit past prima in een ontwikkeling als het LanceWadproject⁹. Verder liggen er mogelijkheden voor het stimuleren van meerdaagse (natuur- en milieu-)congressen, -opleidingen en cursussen. Ook het oprichten van sanatoria en privé-klinieken zou prima passen bij de identiteit van het Waddengebied.

A2. Lokale exploitatie van vuurtorens

Door bezuinigingen bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat en de voortschrijdende technologie is er een discussie gaande over het wel of niet sluiten van een aantal vuurtorens op de Waddeneilanden.

Na het eventueel beëindigen van de huidige functie van (een deel van) de vuurtorens (zeeverkeersposten) kunnen de vuurtorens in de toekomst een alternatieve functie op gebied van recreatie en toerisme krijgen (hotels, recreatieve uitzichtposten, musea).

A3. Compensatie buitengebruik stelling Cavallerieschietkamp Vlieland

De gemeente Vlieland heeft aangegeven dat er al geanticipeerd wordt op de buitengebruikstelling van het Cavallerieschietkamp (CSK). Dit betekent verlies van werkgelegenheid. Een aantal mensen heeft al een betrekking elders gevonden. De gemeente ziet geen heil in andere aanvullende activiteiten (zoals toeristisch-recreatief gebruik) op het CSK. Nader overleg tussen het ministerie van Defensie en de gemeente Vlieland kan resulteren in het vinden van compensatie van werkgelegenheidsverlies.

A4. Toeristische Informatie Faciliteit Fryslân (TIFF)

Het project heeft tot doel 'het ontsluiten' van de toeristische informatie op een moderne, aansprekende en niet-milieu belastende manier. Zo kan een verbeterde informatievoorziening, een goede toeristengeleiding, cultuur-/natuurbeleving en een betere regiomarketing ontstaan. Binnen het project zal Ameland de proeftuin voor de technologie zijn.

A5. Huisvesting seizoensarbeiders

Voornamelijk op de Waddeneilanden is het voor de toeristische sector problematisch om de seizoensgebonden medewerkers te huisvesten. Temeer omdat in het toeristische seizoen de bezettingsgraad van mogelijke onderkomens hoog is. Door het vrijkomen van enkele voormalige asielzoekerscentra ontstaat een kans om deze medewerkers tijdelijke huisvesting te geven.

10 Zie einde sector-
paragraaf vanwege
strijdigheid met de
pkb-Waddenzee

B1. Geïntegreerd toeristisch Waddenbeleid: meer samenwerking op eilanden en tussen eilanden en vaste wal

Bij een geïntegreerd toeristisch Waddenbeleid valt te denken aan een (internationale/trilaterale) marketingfilosofie voor de totale Waddenregio met profielen voor elk apart eiland en het vaste land per provincie. Verder het informeren over mogelijkheden in het totale kustgebied (meer samenhang eilanden – kustgemeenten) en het verzamelen van data (continu marktonderzoek en periodieke verslaglegging daarvan aan betrokken gemeenten). Nadere uitvoering en facilitering van dit proces vindt voor Ameland plaats in een zogenaamde kustpilot in het kader van de Vernieuwde Toeristische Agenda van het Ministerie van Economische Zaken.

B2. Duurzaamheidcentrum Lauwersoog

Het Duurzaamheidcentrum Lauwersoog streeft naar een duurzame ontwikkeling in de regio en wil daarmee aanjager en initiatiefnemer zijn van duurzame projecten. Het centrum geeft ruimte aan verschillende demonstraties, pilots en experimenten op het gebied van duurzame energie- en watertoepassingen, een Natuurschool, een conferentieoord, horeca, een verkooppunt voor Waddenproducten, regionale duurzaamheidsinitiatieven en een archeologisch informatiepunt. Tenslotte ziet het Duurzaamheidcentrum Lauwersoog zich als kristallisatiepunt van transitie naar een duurzame samenleving. Hiermee sluit het centrum aan bij belangrijke ontwikkelingen in de regio, zoals Energy Valley (zie ook pagina 36).

B3. Ontwikkelingspotentie Den Helder

Het toeristisch potentieel van de stad is groot. Vooral het maritieme toerisme is uniek en biedt kansen voor de regionale economie. De aanwezigheid van de Koninklijke Marine, de jacht- en visserijhavens en de defensiegeschiedenis bieden, in combinatie met strand- en wadtoerisme, een breed toeristisch palet. Om dit optimaal te benutten dient onder andere ingezet te worden op een uitbreiding van het aantal ligplaatsen in de nabijheid van de oude rijkswerf.

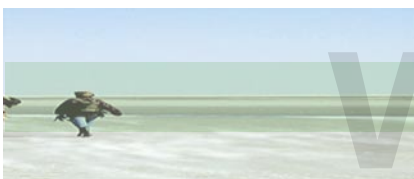
C1. Accommoderen autonome groei watersportrecreatie

Gedurende een lange reeks van jaren is er sprake van een autonome groei van de watersportrecreatie op de Waddenzee. In de jachthavens uit zich dit in toenemende mate in veiligheidsproblemen en milieuwetgevingvraagstukken. Er dient dan ook een integrale aanpak bij de ontwikkeling van jachthavens te komen waarbij ingegaan wordt op:

- de jachthavencapaciteit in relatie tot veiligheid en milieu;
- de relatie met IJsselmeerwatersport en andere zoetwaterhavens;
- de mogelijkheden voor ligplaatsreserveringen en dosering bij sluizen;
- de omvang van de Noordzeevaart;
- de totale recreatiegroei in relatie tot een capaciteitsbenadering per m² en
- de mogelijkheid om in de jachthavens te schuilen bij noodweer.

Het gaat hierbij om zowel kwaliteitsverbetering van de jachthavens als mede een uitbreiding van het aantal ligplaatsen.

Momenteel wordt binnen de drie Waddenzeeprovincies gewerkt aan een nieuw watersportconvenant¹⁰.

Eindrapport

De aanleg van een randmeer tussen de gemeente Wieringen en Wieringermeer kan een extra impuls geven aan de leefbaarheid en de recreatie in het gebied. Het randmeer biedt nieuwe kansen voor bedrijven, een verbetering van het waterbeheer in het gebied en de realisatie van een ecologische verbindingssas tussen het IJsselmeer en de Noordzee.

Relatie met pkb-Waddenzee

Het duurzame SEOW is voornamelijk gericht (geweest) op het ontwikkelen van kansen en projectideeën die passen binnen de pkb-Waddenzee van 2001. Het is om die reden dat 9 van de 10 projecten dan ook passen binnen de pkb dan wel geen raakvlak hebben met deze pkb. Niettemin is geconstateerd dat wil het Waddengebied de komende 30 jaar werken aan de verdere sociaal-economische ontwikkeling op de voor haar bijzondere, Waddenspecifieke sterke punten, op voorhand bepaalde ontwikkelingen (als onder C1) niet onmogelijk moeten worden gemaakt in ruimtelijk-technische zin. Dit betekent niet altijd dat de voorgestelde richtingen en ideeën dan ook uitgevoerd worden maar wel dat deze richtingen en ideeën onderzocht dienen te worden op hun haalbaarheid en verenigbaarheid met de Europese richtlijnen.

3.4 Energie- en delfstoffenwinning

3.4.1 Huidige situatie

Door zijn geografische situering en bijzondere geologische eigenschappen, is Noord-Nederland zeer geschikt voor verschillende vormen van winning, aanlanding, opslag en opwekking van gas, elektriciteit, windenergie en andere vormen van duurzame energie.

Deze omstandigheden hebben onder andere aanleiding gegeven tot de ontwikkelingen vestiging van verschillende daarop gerichte activiteiten, bedrijven en transportnetten met een (inter-)nationale betekenis. Het Waddengebied is daarbij op een aantal terreinen nadrukkelijk in beeld. Daarnaast is het Waddengebied ook interessant voor de winning van andere delfstoffen zoals zout en schelpen.

Voor het Waddengebied kan met betrekking tot de bestaande activiteiten op het gebied van energie en delfstoffen het volgende beeld worden gegeven.

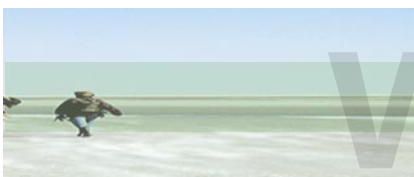
Elektriciteit/gas

In het Waddengebied vindt opwekking van elektriciteit plaats via onder meer de Eemscentrale, windturbines (solitair en windparken), warmtekrachtcentrales bij bedrijven en een eigen, kleine elektriciteitscentrale op Vlieland.

Momenteel wordt aardgas gewonnen op de locatie Zuidwal ten zuiden van Vlieland (aanlanding bij Harlingen), ten noordoosten van Ameland (aanlanding in de Emmapolder bij de Eemshaven), op Ameland-oost en verder wordt in Fryslân nog op enkele locaties achter de dijk gas gewonnen. Op de NoordGasTransportleiding ten noorden van de Waddeneilanden zijn verschillende productieplatforms in de Noordzee aangesloten die vanuit Den Helder worden bemand en verzorgd. Tenslotte wordt bij de Eemshaven via Emden nog Noors aardgas aangevoerd ten behoeve van de Eemscentrale.

Overige delfstoffenwinning

De winning van oppervlakedelfstoffen in de Waddenzee en de zeegaten is niet van grote betekenis. In overeenstemming met het vigerende beleid (Landelijke Beleidsnota Schelpenwinning en Eerste Partiële herziening hiervan) is op een aantal plaatsen schelpenwinning toegestaan. Het westelijk deel van de Waddenzee (Vlie en Marsdiep) is daarbij het belangrijkste. Zandwinning in de Waddenzee is sinds 1 januari 2000 echter niet meer toegestaan. Sindsdien mag uitsluitend nog zand dat vrijkomt bij het onderhoud van de vaargeulen naar de wal worden afgevoerd. Op land wordt ten noordoosten van Harlingen steenzout gewonnen in het concessiegebied Barradeel.

Eindrapport

Zoals uiteengezet in hoofdstuk 2 zijn met de sector energie en delfstoffenwinning in het Waddengebied ruim 1500 directe arbeidsplaatsen gemoeid. Bedacht dient echter te worden dat de (potentiële) economische betekenis van het Waddengebied in dit verband veel verder strekt dan die van de activiteiten die plaatsvinden binnen dit gebied zelf. Vooral bij de ondersteuning van de gaswinningactiviteiten op de Noordzee en de aanvoer c.q. aanlanding van gas en stroom spelen de Noordelijke zeehavens een belangrijke rol. Tot slot is van belang dat gasrevenue ingezet worden ten behoeve van de nationale economische structuurversterking.

Voor een uitgebreide sterkte/zwakte analyse (SWOT) wordt verwezen naar bijlage 3.

De belangrijkste trends in de sector duurzame energie en delfstoffenwinning zijn:

Liberalisering

Zowel op nationaal als internationaal niveau is de laatste jaren een proces gaande gericht op liberalisering van de gas- en elektriciteitsmarkten. Achtergrond daarvan vormt een richtlijn¹¹ van de Europese Unie die de lidstaten verplicht tot introductie van marktwerking en keuzevrijheid in de energiesector door middel van aanpassing van de betreffende wetgeving. Het daardoor aan het eind van de jaren negentig in gang gezette liberaliseringproces, is in ons land per 1 juli 2004 afgerond.

Schaalvergroting

Onder invloed van de door de nieuwe wetgeving verscherpte concurrentieverhoudingen, heeft zich de afgelopen jaren nationaal en internationaal een sterke consolidatie binnen de energiesector voltrokken. Daarbij is door de betrokken bedrijven aanvankelijk vooral gestreefd naar schaalvergroting door middel van fusie en/of overname. Afhankelijk van de wettelijke mogelijkheden terzake bereiden de meeste bedrijven zich daarnaast voor op een mogelijke toekomstige privatisering.

11 6e richtlijn, medio jaren '90

Aanvaardbaarheid verdere gas- en zoutwinning

Op enkele plaatsen binnen en aan de rand van het pkb-gebied wordt al geruime tijd gas gewonnen en is onderzoek gedaan naar de bodemdalingeffecten daarvan. Onder meer naar aanleiding van de resultaten van deze studies zijn de discussies ten aanzien van de (on)toelaatbaarheid van verdere gas- en zoutwinning onder de Waddenzee recentelijk weer opgestart.

Alternatieve aanvoer van energie

Als gevolg van de situering van het Waddengebied ten opzichte van belangrijke gebieden voor de winning en/of opwekking van energie en de faciliteiten die het Eemsmondgebied in dat opzicht kent, heeft de mogelijke aanlanding van verschillende vormen van gas en stroom via kabels, leidingen en/of per schip voortdurend belangstelling van overheden en marktpartijen. Indien een marktpartij hiervoor serieuze belangstelling heeft, dient de overheid adequaat en alert te reageren.

Verduurzaming van de elektriciteitsopwekking

Bevordering van duurzame vormen van energieopwekking staat al geruime tijd hoog op de agenda. Tegen die achtergrond wordt onder andere gestreefd naar een verdere en grootschaliger opwekking van windenergie en zonne-energie en naar de inzet van biomassa als brandstof. Verder wordt bijvoorbeeld gewerkt aan proefprojecten met betrekking tot offshore windparken.

In het kader van de overgang naar een volledig duurzame energiehuishouding bestaat verder een groeiende aandacht voor de functie van gas als transitiebrandstof en grondstof voor de productie van waterstof.

Ondergrondse opslag

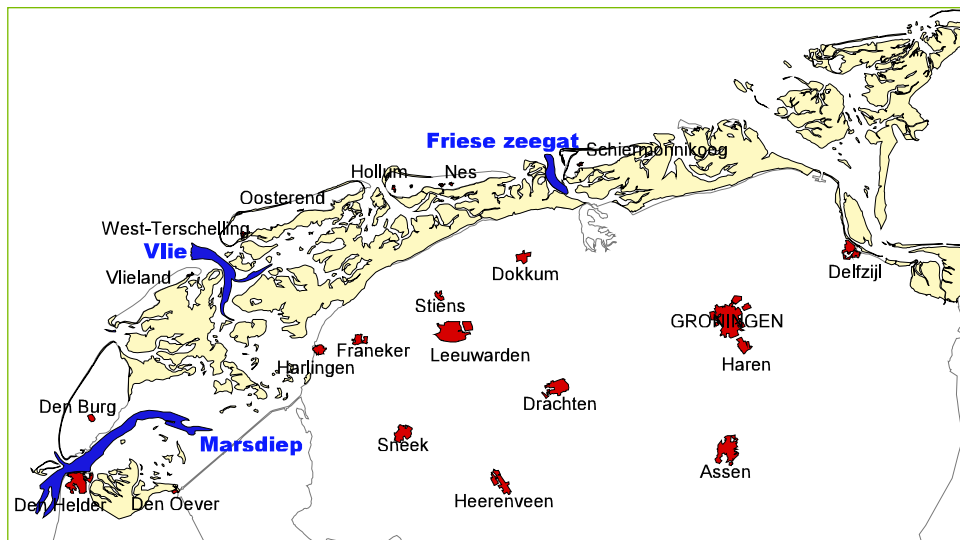
Vanwege de voortgang van de betreffende winningactiviteiten beschikt Noord-Nederland over verschillende (half-)lege zoutkoepels en/of gasvelden die (her-)gebruikt kunnen worden voor de opslag van gassen. In dat verband bestaat onder andere een toenemende belangstelling voor de opslag van

huishoudelijk en industrieel aardgas bijvoorbeeld als buffer in tijden van een tijdelijk toegenomen vraag vanwege klimatologische omstandigheden of handelsactiviteiten en voor de ondergrondse opslag van CO₂.

Verplaatsing schelpenwinning

Vanwege economische en ecologische redenen wordt nagedacht over verplaatsing van de schelpenwinning in de oostelijke Waddenzee (naar Friese zeegat) en concentratie daarvan in de westelijke Waddenzee (Marsdiep en Vlie).

3.4.3 Ontwikkelingskansen tot 2030

Op basis van de huidige sectorstructuur, de trends binnen deze sector en de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van de sector energie en delfstoffenwinning en andere maatschappelijke groeperingen, zijn de volgende ontwikkelingskansen geïnventariseerd.

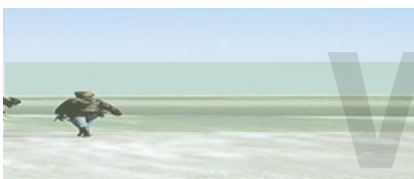
A. Winning van diepe delfstoffen en aanlanding van gas en stroom

De technologie voor de winning van gas wordt steeds duurzamer en kennisintensiever.

Tevens zijn er grenzen aan de economische aanvaardbaarheid van de afhankelijkheid van import van buitenlandse energie. Hierdoor ontstaan nieuwe kansen voor gaswinning in het Waddengebied. Daarnaast zijn verdere ontwikkelingen te verwachten over de aanlanding c.q. aanvoer van verschillende soorten gas en stroom. Tenslotte zou ook binnendijs naar voorkomens van een andere diepe delfstof (zout) onder de Waddenzee geboord kunnen worden.

B. Verwerking van gas, olie en nevenproducten

Tussen de energiesector en andere bedrijfstakken bestaan verschillende (potentiële) relaties en mogelijke aanknopingspunten voor nieuwe economische activiteiten. Deze kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op de energievoorziening en het mogelijke gebruik van elkaars grondstoffen, halffabrikaten en bij- of eindproducten. Daarbij valt bijvoorbeeld te denken aan het opzetten van industriële, respectievelijk agrarische vervolgvactiteiten op basis van aardgas en oliecondensaat, verschillende chemische producten, het gebruik van (rest)warmte en de inzet van CO₂.

Eindrapport

Met name op het gebied van de winning, aanlanding/aanvoer, opslag en opwekking van verschillende vormen van energiebronnen en elektriciteit, is de laatste jaren sprake van een sterk groeiend aantal initiatieven en ideeën. Denkbaar is dat in het verlengde daarvan in de toekomst rond de bestaande en geplande activiteiten bij de Eemshaven en Delfzijl een meer geïntegreerd chemisch-energetisch complex kan ontstaan.

C. Duurzame energie

De ontwikkeling en opwekking van duurzame energie of vernieuwbare energie kan gestalte krijgen door middel van de aanleg van grootschalige windparken op daarvoor in aanmerking komende locaties op land en offshore of kleinere windturbines binnen het Waddengebied. Verder kan men op grotere schaal zonne-energie toepassen en het gebruik van biomassa en waterstof als brandstof stimuleren.

3.4.4 Projectideeën

In deze paragraaf worden de ontwikkelingskansen vertaald naar concrete projecten. De letters van de projecten corresponderen met de bovenstaande genoemde ontwikkelingskansen. Voor een uitgebreide projectbeschrijving wordt verwezen naar bijlage 4.

12 Zie einde sector-paragraaf vanwege de relatie met de pkb-Waddenzee

A1. Gaswinning binnendijks

Overeenkomstig de pkb-Waddenzee van 2001 mogen in de Waddenzee geen proefboringen naar gas worden uitgevoerd en wordt geen toestemming gegeven voor winning van gas op nieuwe locaties in de Waddenzee. Zolang niet alle onzekerheden en twijfels over mogelijk blijvende aantasting van de Waddenzee in voldoende mate zijn weggenomen, worden ook geen nieuwe vergunningen verleend voor proefboringen naar en winning van gas. De Adviesgroep Waddenzee (AGW)/commissie Meijer heeft in maart 2004 ondermeer over de toelaatbaarheid van gaswinning geadviseerd.¹² Volgens de AGW bestaan er geen ecologische redenen voor het afzien van winning indien deze aan strikte natuurgrenzen wordt gebonden. Bij een goedgekozen en goed te berekenen maximaal toelaatbare bodemdalingssnelheid van de diepe ondergrond, is naar de mening van de AGW geen natuurschade te verwachten. Door gebruikmaking van de techniek van schuin boren kan het gas bovendien vanaf locaties buiten de Waddenzee worden gewonnen.

Het kabinet is van oordeel dat op basis van alle thans beschikbare informatie de onzekerheden en twijfel over de gevolgen van gaswinning in voldoende mate zijn weggenomen. De gegevens en adviezen wijzen aldus het kabinet alle in dezelfde richting, namelijk dat gaswinning binnen strikte randvoorwaarden mogelijk is zonder significante gevolgen voor de natuur. Ook de onzekerheden over de effecten van bodemdaling door gaswinning worden als gering gekwalificeerd. Daarbij tekent het kabinet aan dat de natuur zich weliswaar niet voor 100% laat voorspellen, maar dat eventueel afwijkende gedragingen van de natuur via het 'hand aan de kraan' principe kunnen worden ondervangen. Ter voorbereiding van de kabinetsreactie heeft het kabinet overleg gevoerd met ondermeer gemeentelijke en provinciale bestuurders van het Waddengebied.

A2. Gasaanlanding en –opslag

Onder meer in verband met de uitputting van de bestaande Engelse gasreserves, wordt al geruime tijd gesproken over de mogelijke aanleg van een gastransportleiding tussen Noord-Nederland (in aansluiting op het bestaande leidingnet over land) en Engeland ten behoeve van de aanvoer van Russisch aardgas. Gezien de aanwezigheid van (half)lege gasvelden en zoutkoepels in Noord-Nederland, kunnen in dit verband ook de regionale mogelijkheden tot gasopslag van betekenis zijn.

A3. LNG-aanvoer

In verband met de aanwezige gasinfrastructuur, de havenfaciliteiten en de ambities van betrokken energiebedrijven, lijkt een toekomstige aanvoer van vloeibaar aardgas per schip in de Eemshaven kansrijk. Het zou daarbij bijvoorbeeld kunnen gaan om aardgas dat elders op de wereld als bijproduct van de oliewinning wordt gewonnen en tot dusver deels wordt afgefakkeld. Eerder op dit gebied ontwikkelde projecten zijn vanwege economische redenen tot dusver nog niet uitgevoerd, maar kunnen bij toename van de aardgasprijzen economisch interessant zijn.

A4. Zoutwinning

Er dient een onderzoek naar de haalbaarheid en aanvaardbaarheid van zoutwinning onder de Waddenzee door middel van gedeveerd boren plaats te vinden. Daarbij dient ook aandacht te worden gegeven aan de cumulatie van effecten als gevolg van gas- en zoutwinning¹³.

B1. (Renewable) Energy Valley.

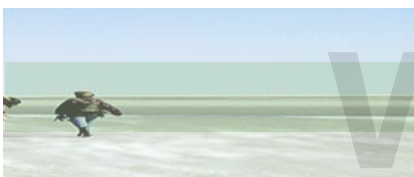
Door middel van Energy Valley wordt getracht de verdere uitbouw van deze sector langs een aantal lijnen te structureren. Daarbij gaat het vooral om de verduurzaming van de energievoorziening, de uitbreiding en toepassing van de op energiegebied aanwezige kennis en de doorontwikkeling van bestaande bedrijfsactiviteiten. Energy Valley is een strategische ontwikkelingskeuze voor Noord-Nederland.

Onder de naam “Renewable Energy Valley” wordt in de Kop van Noord Holland sinds 2000 gewerkt aan de clustering van kennisinstituten rond Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN), projecten op het gebied van duurzame energie (wind, zon, stroming), productontwikkeling (onder andere megawatt windturbines), productie, verkoop, assemblage en onderhoud van windturbines.

B2. Costa Due

Costa Due (Concrete stappen naar een Duurzame Eemsmond) richt zich op de transitie naar duurzame energievoorziening als een middel voor economische structuurversterking in de Eemsmondregio. Daarmee geeft de provincie Groningen invulling aan het advies van de IPO-commissie Milieu (Alders) over duurzame ontwikkelingspolitiek in de regio. Costa Due wil ondermeer nagaan welke veranderingen in de marktordening en de reorganisatie van de energiesector nodig zijn en hoe deze veranderingen in gang kunnen worden gezet.

13 Idem noot 12

C1. Windenergie.

Gezien de aanwezige ruimte, de gemiddelde windsnelheid ter plaatse en het karakter van de betreffende locaties, zijn de zeehaventerreinen bij Delfzijl en de Eemshaven zeer geschikt voor de ontwikkeling van nieuwe grootschalige windparken. Tegen die achtergrond wordt momenteel gewerkt aan de voorbereiding van de aanleg van dergelijke parken op en ten noorden en zuiden van het zeehaventerrein bij Delfzijl en op het Eemshaventerrein. Zowel geïnteresseerde bedrijven als (organisaties) van particulieren zijn respectievelijk zullen in de gelegenheid worden gesteld de corresponderende opstalrechten te verwerven.

C2. Uitbreiden Offshore Service & Logistic Centre in Den Helder

Om verdere ontwikkeling van een Offshore Service & Logistic Centre mogelijk te maken dient er buitengaats kaderuimte gecreëerd te worden (zie ook F4 onder industrie).

C3. Zonne-energie

Momenteel wordt er gewerkt aan het plaatsen van zonnepanelen langs de Afsluitdijk. Voorlopig gaat het om een proefopstelling van een kilometer lengte en een breedte van vier meter voor de periode van één à twee jaar.

C4. Toepassing van biomassa

Voor enkele plaatsen (o.a. Eemshaven en Texel) in het plangebied bestaan meer of minder ver uitgewerkte plannen voor de bouw van biomassacentrales. Gezien de hogere eisen die de laatste tijd aan deze vorm van groene energie worden gesteld, zijn daarbij verschillende soorten brandstoffen in beeld, waarbij onder andere de aanvoermogelijkheden per schip interessant kunnen zijn.

C5. Duurzame energiehuishouding eilanden

Gezien hun schaal en karakter zijn de Waddeneilanden zeer geschikt voor experimenten gericht op transitie van de bestaande energievoorziening naar een schonere of volledig duurzame energievoorziening. In dat kader zouden bijvoorbeeld windturbines, zonnepanelen en zonnecollectoren en getijden- of biomassacentrales kunnen worden ingezet. Hierdoor worden mogelijk de exploitatie van kleine gasvelden, de productie en het gebruik van waterstof en energiebesparingsmaatregelen bevorderd.

C6. Getijdenstroomenergie Noord-Holland.

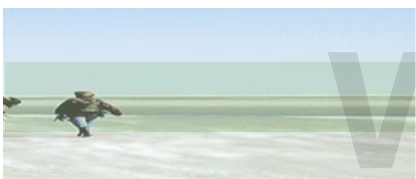
Het gaat hier om een proef om te kijken of een getijdencentrale daadwerkelijk een bijdrage kan leveren aan de productie van duurzame energie en of een centrale wellicht op grotere schaal kan worden toegepast. Het project past goed bij het duurzame karakter van het Waddengebied omdat met deze duurzame energie ook nog CO₂-reductie behaald wordt. Het wordt bovendien uitgevoerd door een bedrijf uit (de kop van) Noord-Holland. Onder de voorwaarde dat dit project voldoet aan de Europese Vogel- en Habitatrichtlijnen, dient op voorhand overwogen te worden de tekst van de pkb-Waddenzee van 2001 in die zin aan te passen dat deze activiteit ruimtelijk-technisch mogelijk wordt gemaakt¹⁴.

14 Idem noot 12

Relatie met pkb-Waddenzee

Het duurzame SEOW is voornamelijk gericht (geweest) op het ontwikkelen van kansen en projectideeën die passen binnen de pkb-Waddenzee. Het is om die reden dat 9 van de 12 projecten dan ook passen binnen de pkb dan wel geen raakvlak hebben met deze pkb. Niettemin is geconstateerd dat wil het Waddengebied de komende 30 jaar werken aan de verdere sociaal-economische ontwikkeling op de voor haar bijzondere, Waddenspecifieke sterke punten, op voorhand bepaalde ontwikkelingen (als onder A1, A4 en C6) niet onmogelijk moeten worden gemaakt in ruimtelijk-technische zin. Dit betekent niet altijd dat de voorgestelde richtingen en ideeën dan ook uitgevoerd worden maar wel dat deze richtingen en ideeën onderzocht dienen te worden op hun haalbaarheid en verenigbaarheid met de Europese richtlijnen.

3.5.1 Huidige situatie

De landbouwsector in het Waddengebied kent een gevarieerde structuur en is vooral in de vaste walgemeenten van het Waddengebied sterk vertegenwoordigd. Het Waddengebied van de provincie Groningen kenmerkt zich door relatief vele (grote) akkerbouwbedrijven. In de Kop van Noord-Holland is naast akkerbouw relatief veel bollenteelt aanwezig. In de kuststreek van de Friese Waddenregio zijn voornamelijk veeteelt- en akkerbouwbedrijven (met onder andere de specialistische pootaardappelteelt) te vinden.

De kracht van de landbouw in het Waddengebied schuilt in de efficiënte productiewijze, de aanwezige ruimte en de uitermate geschikte klimatologische omstandigheden. De zwakte zit in de nadruk op de bulkproductie en hierdoor geringe toegevoegde waarde en de eenzijdige productiestructuur.

De Waddeneilanden kennen een andere landbouwstructuur. Met uitzondering van de gemeente Vlieland is de landbouw nog altijd een belangrijke factor voor de eilander economie. De landbouwbedrijven vormen met hun weilanden en landerijen een karakteristiek onderdeel van het landschap. Vanuit landschappelijk, als natuurlijk en cultuurhistorisch oogpunt dient dit zoveel mogelijk behouden te blijven. De landbouw bestaat hoofdzakelijk uit (melk)veehouderij. Een substantieel aandeel van de bedrijven heeft neveninkomsten uit recreatie en toerisme.

Een bijzondere ontwikkeling voor het Waddengebied is de zeespiegelrijzing en daardoor de verzilting van de landbouwgrond. Hierdoor ontstaan er kwel en druk op de dijken.

De landbouwsector is qua werkgelegenheid van groot belang voor het Waddengebied. In 2001 is 9,1% van het totale aantal banen te vinden in deze sector. Naast de bijdrage in werkgelegenheid is de landbouwsector van belang vanwege haar karakteristieke uitstraling.

Voor een uitgebreide sterkte/zwakte analyse (SWOT) wordt verwezen naar bijlage 3.

3.5.2 Trends

De belangrijkste trends in de landbouwsector zijn:

Schaalvergroting

Om de kosten per eenheid te drukken om te kunnen overleven in een steeds groter wordende markt, kiest een deel van de agrariërs voor schaalvergroting .

Liberalisering wereldhandel

De liberalisering van de wereldhandel (waardoor prijzen onder druk komen te staan) brengt met zich dat het aantal bedrijven in de agrarische sector afneemt. Daarmee gepaard gaat afbouw van subsidies in Europees verband en een tekort aan overnamekandidaten.

Nieuwe productiewijzen en nevenactiviteiten

Een deel van de agrarische bedrijven kiest voor andere productiewijzen (biologische landbouw), specialistische teelt (bloembollen, groenten), teelt van energiegewassenverbreding of andere nevenactiviteiten. Deze leiden tot aanvullende inkomsten (recreatie en toerisme, zorg, landschapsbeheer, windmolens) op het bedrijfsinkomen.

Streekproducten

De afgelopen jaren zijn er verschillende streekgebonden producten op de markt gekomen. Ondernemers en overheden zien streekproducten als middel om de identiteit van de regio te versterken. Een deel van deze producten wordt geproduceerd en verwerkt in de Waddenregio. In en buiten de regio is er toenemende belangstelling door de consument voor Waddenproducten.

3.5.3 Ontwikkelingskansen tot 2030

Op basis van de huidige sectorstructuur, de trends binnen deze sector en de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van de sector landbouw en andere maatschappelijke groeperingen, zijn de volgende ontwikkelingskansen geïnventariseerd.

A. Toegevoegde waarde naar het Waddengebied

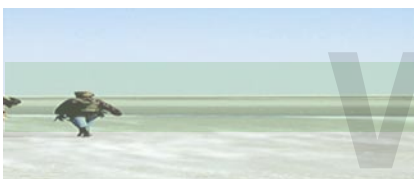
In het Waddengebied worden veel landbouwproducten geproduceerd. Het merendeel hiervan zijn bulkproducten. De verwerking van deze producten vindt slechts op kleine schaal plaats in deze regio. Mede gezien de goede voorzieningen op het gebied van infrastructuur (weg, water en rail) en de aanwezigheid van goede primaire productiefactoren zijn op dit gebied kansen voor de regio aanwezig. Hierbij valt in het bijzonder te denken aan verbreding van de keten in het Waddengebied al of niet in de vorm van agribusinessparken. Daarnaast kan het merk “Wadden” meer worden vermarkt.

B. Ontwikkelen van agribusinessparken

Het samenbrengen van productie-, verwerkings-, en logistieke activiteiten tot enkele regionaal agro-economische clusters, zogenaamde agribusinessparken, kan bijdragen aan de verbetering van de ruimtelijke kwaliteit van Nederland. Via deze wijze van inrichting van een gebied kunnen de ondernemingen profiteren van elkaars kennis. Bovendien levert het een professionele uitstraling op zowel naar de toeleveranciers als de afzetmarkt. Door meer nadruk te leggen op het gunstige investeringsklimaat (denk onder meer aan de huidige (Investerings-PremieRegelingen (IPR), lage kosten van aantrekkelijke vestigingslocaties en de aanwezigheid van de grondstoffen) is het mogelijk bedrijven te interesseren zich in het Waddengebied te vestigen.

C. Vitaliteit landbouwsector

Door de liberalisering en de daarmee gepaard gaande daling van marktprijzen, afname van de subsidiestromen, toenemende macht van de afnemers en stijgende kosten in de landbouwsector wordt het voor de landbouwer steeds moeilijker het hoofd boven water te houden. Daarom is het voor deze sector van belang om te zoeken naar nieuwe manieren van productie, specialistische teelt, schaalvergroting of kostprijsverlagende innovaties. Als een van de voorbeelden hiervan is de zoutwaterlandbouw buitendijks te noemen. Dit kan ook een antwoord zijn op de toenemende verzilting ten gevolge van de

stijgende zeespiegel. Daarnaast is het voor de Waddenzee vooral belangrijk gewassen in het Waddengebied te telen die weinig stikstof/bestrijdingsmiddelen vragen (biologische teelt). Een emissie-arme teelt (gesloten systeem) zou de ultieme doelstelling dienen te zijn.

D. Agrarisch natuurbeheer en streekproducten

Voor de eilanden zijn grote kansen gelegen in meerzijdig gerichte en kleinschalige activiteiten als duurzame basis voor de landbouw. Het gaat dan om agrarisch natuurbeheer, combinaties van recreatie & toerisme met het boerenbedrijf en het specialiseren in streekproducten.

3.5.4 Projectideeën

In deze paragraaf worden de ontwikkelingskansen vertaald naar concrete projecten. De letters van de projecten corresponderen met de bovenstaande genoemde ontwikkelingskansen. Voor een uitgebreide projectbeschrijving wordt verwezen naar bijlage 4.

B1. Agribusinessparken

Door de komst van Agri-firm en Bavaria in de Eemshaven ontstaan er kansen voor de regio. Ten eerste heeft deze onderneming behoefte aan een areaal van 25.000 hectare aan brouwergerst. Voor de akkerbouwers in de regio biedt dit een goed perspectief voor de toekomst. Bovendien geeft het aansluitingsmogelijkheden voor het oprichten van een agribusinesspark in de Eemshaven. Dit ook in samenwerking met de ontwikkelingen op het gebied van glastuinbouw in de Eemshaven. Het oprichten of uitbreiden van andere agribusinessparken (of onderzoek hiernaar) kan ook elders in het Waddengebied worden opgepakt. Uit een in 2001 opgestelde visie op agrologistiek komt naar voren dat er meerdere locaties voor agribusinessparken zijn.

C1. Biobrandstoffen

In 2001 is in de Tweede Kamer een tweetal moties aangenomen. Op basis daarvan is het mogelijk om met vrijstelling van accijns een project voor biobrandstof op te zetten. Hierin liggen kansen voor het Waddengebied die al door enkele landbouwers worden opgepakt. Bij een bioraffinaderij kan gedacht worden aan het maken van hoogwaardige producten als bijvoorbeeld olie uit bulkproducten die voortkomen uit het Waddengebied (zoals gras).

C2a. Industriële glastuinbouw in Groningen

De provincie Groningen en de gemeente Eemshaven ontwikkelen direct nabij de Eemshaven een gebied voor grootschalige industriële glastuinbouw. De mer-procedure wordt in 2004 doorlopen. Momenteel is er vanuit een consortium in de glasgroenteteelt concrete belangstelling voor 230 ha. netto glas in dit gebied.

C2b. Industriële glastuinbouw in Fryslân

In Fryslân wordt de behoefte aan glastuinbouw voor de nabije toekomst geschat op 450 ha (bruto). Als zoekgebied voor de nieuwe glastuinbouwlocatie is Noordwest Fryslân aangewezen. Ten behoeve van de ontwikkeling van de glastuinbouw in Noordwest Fryslân is gekozen voor een streekplanherziening, gekoppeld aan een mer.

De startnotitie voor deze mer heeft in het voorjaar van 2003 ter inzage gelegen. In 2004 zal het mer worden opgesteld. De verwachting is dat de procedure met betrekking tot de streekplanherziening eind 2005 is afgerond. Daarna kan begonnen worden met de realisatie hiervan.

C3. Brakwatergewassen

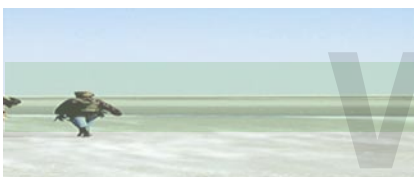
Het Waddengebied is door de aanwezigheid van zowel zout als zoet water uitermate geschikt voor brakwater gewassen. Dit is onder meer te combineren met de inrichting van de zout/brakwaterplannen die er al voor deze regio zijn. Hierbij kan men denken aan biologische teelt van gewassen die emissiearm zijn en aan kassenteelt.

D1. Streekgebonden producten

Om de streekgebonden producten beter en duidelijker in de markt te zetten dienen de verschillende marktpartijen te komen tot afstemming in de productenrange en het mogelijk onder één keurmerk naar buiten treden. Dit ter bevordering van schaalvergroting, professionalisering en het beter vermarkten van het Waddenproduct.

Relatie met pkb-Waddenzee

Het duurzame SEOW is voornamelijk gericht (geweest) op het ontwikkelen van kansen en projectideeën die passen binnen de pkb-Waddenzee. Het is om die reden dat alle 6 projecten dan ook passen binnen de pkb dan wel geen raakvlak hebben met deze pkb.

3.6.1 Huidige situatie.

De zeehavens van Den Helder, Harlingen en de Eemshaven vervullen naast hun industrie- en overslagfunctie, tevens een belangrijke rol als vissershavens. De kleinere havens van Den Oever en Lauwersoog zijn zelfs overwegend op visserij aangewezen. Met uitzondering van de Eemshaven beschikken alle genoemde havens over speciaal voor de visserij ingerichte havenbekkens of -voorzieningen. Bij de havens van Den Helder, Den Oever, Harlingen en Lauwersoog is bovendien een visafslag gevestigd.

De belangrijkste visserijactiviteiten in de Waddenzee zelf betreffen de visserij op schaal- en schelpdieren (garnalen, kokkels, mosselzaad en -kweek). Visserij op vis is in de Waddenzee relatief van weinig betekenis en wordt voornamelijk uitgeoefend met vast vistuig (staand want, fuiken). Voor wat de westelijke Waddenzee betreft is in dit verband verder de mechanische zeepierenwinning vermeldenswaardig.

Het economisch functioneren van elk van de genoemde vissershavens is overwegend of althans voor een zeer belangrijk deel afhankelijk van de Noordzeevervisserij. In dat verband zijn zij in landelijk perspectief overigens van zeer grote betekenis. Ter illustratie: de afslagen in het Waddengebied en die van Urk, die voornamelijk afhankelijk zijn van de aanvoer van vis vanuit de noordelijke zeehavens, zijn gezamenlijk goed voor ongeveer 65% van de totale aanvoer op de Nederlandse visafslagen.

In het onderzoek "Regionaal-economisch belang van de Waddenzeevisserij", dat in de jaren 2002/2003 is uitgevoerd door het (landbouw Economisch Instituut (LEI), wordt een gedetailleerd beeld gegeven van het belang van de Waddenzeevisserij. Uit dit onderzoek blijkt dat met de vangstactiviteiten in totaal circa 600 arbeidsplaatsen (550 mensjaren) gemoeid zijn. De belangrijkste thuishaven van de schelpdiervisserij vormt echter Yerseke, waar ongeveer de helft van het aantal op de Waddenzee actieve mosselkotters geregistreerd staat. De verschillende, hieronder nader genoemde vangstactiviteiten resulteerden in de jaren 1998-2001 in een totale jaarlijkse opbrengst van ongeveer € 70 miljoen en een totale geschatte bruto toegevoegde waarde van circa € 49 miljoen.

Met de *garnalenvisserij* in de Waddenzee zijn bijna 200 arbeidsplaatsen gemoeid. De gemiddelde opbrengst over de jaren 1998-2001 bedroeg € 16,5 miljoen. De toegevoegde waarde van de garnalenvisserij op de Waddenzee was gemiddeld bijna € 11 miljoen. De garnalenvisserij staat wel onder grote druk door de door de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) opgelegde boetes aan garnalenvissers vanwege overtreding van de mededingingswet. De mechanische kokkelvisserij in de Waddenzee neemt het overgrote deel (circa 80 %) van de visserij op kokkels in Nederland voor zijn rekening. De van de Waddenzee kokkels afhankelijke werkgelegenheid bedraagt ongeveer 55 arbeidsplaatsen. De gemiddelde opbrengst over de jaren 1998-2001 bedroeg € 16 miljoen. Naar schatting werd daarbij een bruto toegevoegde waarde van ongeveer € 12 miljoen gerealiseerd.

De bij de mosselkwekerij betrokken schepen zijn over het algemeen zowel actief op de Waddenzee als in Zeeland. Op de betreffende kotters zijn ruim 200 personen werkzaam. Deze werkgelegenheid kan bijna geheel worden toegerekend aan Zeeland. De Zeeuwse mosselsector is in feite echter vrijwel

volledig Waddenzeeafhankelijk op grond van de winning van het mosselzaad daar. De gemiddelde jaarlijkse opbrengsten bedroegen circa € 35 miljoen in de genoemde periode. Deze leidden tot een geschatte bruto toegevoegde waarde van € 24 miljoen.

Naast de hiervoor genoemde directe werkgelegenheid die gegenereerd wordt door de vangst van garnalen, kokkels en mosselen in de Waddenzee, zijn in Nederland nog ongeveer 325 personen betrokken bij de verwerking daarvan. Het grootste deel van de verwerkingsactiviteiten vindt voor wat de garnalen betreft echter plaats in Marokko en voor wat de schelpdieren betreft in Zeeland.

In relatie tot de Waddenzeevisserij functioneren tenslotte nog verschillende andere bedrijven (onder andere dienstverlening, verzorging, transport, reparatie etc.) die daarvan deels afhankelijk zijn.

De totale daarmee gemoeide, indirecte werkgelegenheid wordt door het LEI geschat op ruim 950 arbeidsplaatsen. Samen met de hiervoor genoemde directe werkgelegenheid in verband met de vangst- en verwerkingsactiviteiten, is de totale Waddenzeevisserij dus goed voor in totaal ruim 1.950 arbeidsplaatsen. De bijdrage daaraan van de in Zeeland geconcentreerde mosselsector bedraagt ruim 850 arbeidsplaatsen.

Zoals hiervoor al is opgemerkt zijn de zeehavens in het Waddengebied voor de Nederlandse visserijsector echter nog van veel grotere betekenis, vanwege de aanlanding daar van een zeer groot deel van de op de landelijke afslagen verhandelde Noordzeevis. De precieze omvang van de daarmee gemoeide directe en indirecte werkgelegenheid is niet bekend. Gezien de relatieve afhankelijkheid van de handel en viswerking op Urk van de aanvoer in de noordelijke zeehavens, mag duidelijk zijn dat deze werkgelegenheidseffecten zeer aanzienlijk zijn. De toekomst van de Noordzeevisserij en de daarmee verbonden werkgelegenheid is echter in hoge mate afhankelijk van de verdere ontwikkeling van het Europese visserijbeleid.

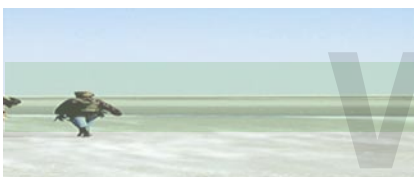
3.6.2 Trends

De belangrijkste trends in de sector visserij zijn de volgende:

Cumulatie wet- en regelgeving

Sinds ongeveer 1990 bestaat er zowel op nationaal als op Europees niveau een sterk toegenomen belangstelling en bezorgdheid van de overheid en de maatschappij voor de effecten van de visserij op het ecosysteem van de Waddenzee en de Noordzee. Als gevolg daarvan zijn aan de visserij steeds meer regels en beperkingen opgelegd. Natuur- en milieuorganisaties dringen in dit verband aan op verdere beperkingen van de visserij-inspanningen.

In het kader van het Europese Visserijbeleid worden op basis van onderzoek naar de visstand op de Noordzee ieder jaar door de EU onder andere de vangstquota vastgesteld voor de belangrijkste commerciële vissoorten. Voor de schelpdiervisserij in de Waddenzee wordt 2004 een zeer belangrijk jaar in verband met de beleidsmatige consequenties van het onlangs verschenen evaluatierapport betreffende de schelpdiervisserij (EVA-2). De vorig jaar door de Nederlandse Mededingingsautoriteit (NMa) opgelegde boete voor de garnalervisserij, heeft echter geleid tot een zeer aanzienlijke intensivering van de vangstinspanningen in deze sector.

Kwaliteitsbeheersing

In verband met de sterk toegenomen aandacht van consumenten voor voedselveiligheid, is voor de toekomst van de visserijsector verdere kwaliteitsbeheersing en -bewaking van essentieel belang. Inmiddels is ook op dat punt nieuwe wetgeving van kracht geworden en worden certificeringsmaatregelen ingevoerd, die hoge eisen stellen aan de betreffende schepen, handel en verwerking. Dit betekent dat van de bestaande vissershavens en afslagen waarschijnlijk verdere investeringen in hoogwaardige faciliteiten zullen worden gevraagd.

Opkomst viskweek

Terwijl enerzijds sprake is van een verdere inkrimping van de beschikbare quota en de instelling van andere vangstbeperkende maatregelen, neemt anderzijds de vraag naar vis nog steeds toe. Naast het "wild" vangen van vis, komt er daardoor steeds meer belangstelling voor het kweken van vis. Bevordering van viskweek zou gezien kunnen worden als een alternatieve manier om te bewerkstelligen dat de huidige visbestanden verder worden ontzien.

Ontwikkelingen mosselcultuur

De meeste mosselen worden gekweekt op daartoe aangewezen percelen in de westelijke Waddenzee en de Oosterschelde uit mosselzaad dat wordt opgevist in de Waddenzee.

De laatste tijd wordt door sommige bedrijven echter getracht dit mosselzaad te winnen met behulp van netten, touwen en andere hangende constructies in het water waaraan het mosselzaad zich kan hechten en uitgroeien tot jonge mosseltjes. Dit kan leiden tot een kwalitatief beter kweekproduct voor de bodemcultuur en/of tot de ontwikkeling van hangcultuur van mosselen, evenals tot een vermindering van de bodemberoerende zaadvisserij en mogelijk in de toekomst de vorming van nieuwe natuurlijke mosselbanken op de plaatsen waar niet meer gevist behoeft te worden.

Schaalvergroting kotters

Ook in de visserij is de trend dat de schepen groter worden. Naast de algemene economische voordelen van schaalvergroting, speelt daarbij een rol dat op sommige soorten maar een beperkt aantal dagen gevist mag worden. De (eerste) bewerking van vis vindt steeds meer op de schepen zelf plaats. Vanwege de beperkte diepgang van de betreffende vaargeulen, levert dit in bepaalde omstandigheden problemen op voor de bereikbaarheid van de havens van Harlingen en Lauwersoog.

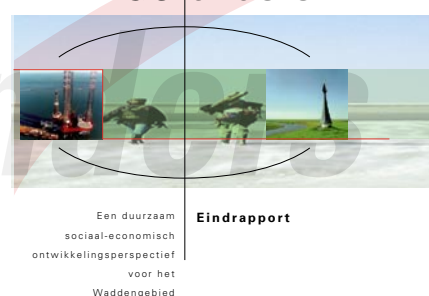
Bedreiging positie visafslagen

In het veilingwezen is de laatste jaren sprake van enkele ontwikkelingen (onder andere televeilen en contractverkoop) die grote gevolgen kunnen hebben voor het toekomstperspectief van de bestaande, elf visafslagen. In combinatie met het verwerken van vis op de schepen welke thans nog aan de wal plaatsvindt, zouden deze ontwikkelingen op termijn kunnen leiden tot een uitholling van de huidige functies van de bestaande afslagen. Daarmee wordt hun positie in de sector bedreigd.

Verslechtering bedrijfsresultaten

De exploitatieresultaten van vissersschepen zijn de afgelopen jaren onder druk gekomen. Dit onder andere als gevolg van de sterke stijging van de brandstofkosten. De bedrijfsresultaten kunnen verder verslechteren wanneer

wad anders

voor de zeevisserij de bestaande accijnsvrijstelling zou worden afgeschaft. Dit wordt voorgesteld door de 'Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling' (OESO). In dat geval komt waarschijnlijk vooral de veel energie vragende boomkorvisserij in problemen en wellicht moet ze overstappen op minder energie-intensieve vistechnieken.

Verslechtering imago

Het imago van de visserij staat onder druk. Enerzijds kampt de sector met pure sectorale problemen als de bemanningsproblematiek. Deze uit zich in het moeilijk aan personeel kunnen komen omdat de sector relatief weinig perspectief kent en er lange werkweken gemaakt moeten worden. Dit met onregelmatige werktijden en onder zware arbeidsomstandigheden. Anderzijds wordt de sector op basis van onderzoek steeds vaker in verband gebracht met negatieve effecten op natuur en milieu.

Kokkelvisserij onder druk

De kokkelvisserij staat onder toenemende druk van maatschappelijke groeperingen die kritiek hebben op de huidige, mechanische kokkelvisserij. Ook door wetenschappers wordt heftig gediscussieerd over de vraag of de kokkelvisserij in de huidige vorm wel duurzaam is; op z'n minst raakt dit het voorzorgsbeginsel. Bovendien heeft het Hof van Justitie van de Europese Commissie op 7 september 2004 uitspraak gedaan over de beantwoording van door de Raad van State gestelde prejudiciële vragen over het verlenen van Natuurbeschermingsvergunningen voor mechanische kokkelvisserij in de Waddenzee. Uit het arrest van het Europese Hof blijkt dat mechanische kokkelvisserij valt onder het begrip 'plan' of 'project' in artikel 6, derde lid, van de Habitatrichtlijn. Dit betekent dat een Natuurbeschermingsvergunning voor de mechanische kokkelvisserij in de Waddenzee slechts mag worden verleend wanneer de zekerheid bestaat dat deze activiteit geen schadelijke gevolgen heeft voor de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied. Op grond hiervan heeft de Raad van State op 14 september 2004 het verzoek van de kokkelvisserij om opheffing van de schorsende werking, die de Natuurbeschermingswet verbindt aan de tegen de vergunning 2004 ingediende bezwaarschriften, afgewezen.

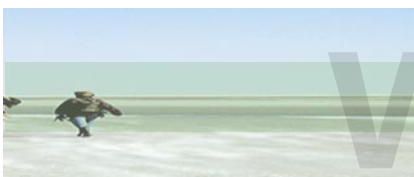
3.6.3 Ontwikkelingskansen tot 2030

Op basis van de huidige sectorstructuur, de trends binnen deze sector en de gevoerde gesprekken met vertegenwoordigers van de visserijsector en andere maatschappelijke groeperingen, zijn de volgende ontwikkelingskansen geïnventariseerd.

A. Wet- en regelgeving

De visserijsector wordt geconfronteerd met een zeer uitgebreid en complex stelsel van licenties, vangstrechten en technische maatregelen. Deze regelgeving op Europees niveau zal op korte termijn niet verdwijnen. Daarnaast bestaan er voor natuurgebieden zoals de Waddenzee en de Noordzee (-kustzone) specifieke Europese richtlijnen zoals de Vogel- en Habitatrichtlijn. Deze richtlijnen zijn/worden nationaal weer vertaald in wet- en regelgeving zoals de pkb, de Natuurbeschermingswet, streekplannen en bestemmingsplannen.

Soms bestaat de indruk dat gezien de beoogde doelen, de betreffende wet- en regelgeving sterk overlappend is. In die gevallen lijkt een zekere sanering daarvan dan ook verstandig. Bijzondere aandacht in dit verband verdient ook het overheidsstreven naar het tegengaan van vrijwillige vangst- en

prijsafspraken (zoals in de garnalensector). Dit zeker wanneer de gevolgen daarvan voor de bedrijfsuitoefening vervolgens strijdig kunnen zijn met het streven naar een duurzame wijze van vissen.

B. Streekgebonden visserijproducten

Sommige regio's zijn onder meer bekend vanwege één of meer typische, streekgebonden producten. Deze producten roepen bij iedereen een bepaald gevoel op en refereren aan een zekere kwaliteit. Naar analogie van de ambities met betrekking tot andere Waddenproducten, kan het interessant zijn om met de visserijproducten ook onder één keurmerk naar buiten te treden.

C. Viskweek

Bij een verder toenemende schaarste kan er economisch draagvlak ontstaan voor de teelt van dure vissoorten, zoals tarbot, tong en kabeljauw en bepaalde uitheemse soorten. Het Waddengebied lijkt daarvoor zeer geschikt vanwege onder andere de situering, aanwezige ruimte en (rest-)warmte en de traditionele affiniteit met vis in dit gebied.

D. Mossel- en oesterkweek

Bij de overgang op winning van mosselzaad en opkweek van mosselen door middel van netten en andere hangende constructies in de Waddenzee, kan langs natuurlijke weg een echt duurzaam Waddenproduct worden ontwikkeld, dat volledig binnen de regio wordt geproduceerd en verwerkt.

E. Verbetering visserijvoorzieningen

De aantrekkelijkheid van de Waddenhavens voor de aanlanding van Noordzeevis (door Nederlandse en buitenlandse vissers) kan worden versterkt door de uitrusting van deze havens voortdurend bij de tijd te houden en de bereikbaarheid over water en de weg waar nodig te verbeteren. Hier liggen onder andere kansen voor de Eemshaven.

F. Handel, verwerking en distributie

Door middel van samenwerking, verdere invoering van televeilen en wellicht fusie van de bestaande zelfstandige visafslagen, kan de financiële positie van visafslagen worden verbeterd en het marktbereik worden vergroot. Een belangrijke werkgelegenheidsimpuls kan het uitbouwen van het aansluitende verwerkingsproces in de regio zelf zijn, aangezien dit momenteel voor het overgrote deel elders (Urk, Marokko, Zeeland) plaatsvindt.

G. Duurzame (kokkel)visserij en alternatieven

Een ontwikkelingskans is pilots uit te voeren om manieren van duurzame mechanische kokkelvisserij te ontdekken die niet significant schadelijk zijn voor de Waddenzee en daarmee passen binnen de EU-richtlijnen. Ook kan gedacht worden aan het bevorderen van alternatieve vormen van visserij voor de bestaande kokkelvisserij.

3.6.4 Projectideeën

In deze paragraaf worden de ontwikkelingskansen vertaald naar concrete projecten. De letters van de projecten corresponderen met de bovenstaande genoemde ontwikkelingskansen. Voor een uitgebreide projectbeschrijving wordt verwezen naar bijlage 4.

A. Wet- en regelgeving

In het kader van het EU-voorzitterschap zou gewerkt kunnen worden aan het herordenen van de wet- en regelgeving: minder regels, maar beter en efficiënter.

Goede en consistente (inter-)nationale handhaving van het EU-beleid met betrekking tot de visserij is daarbij van groot belang.

B/D. Streekgebonden visserijproducten

Het produceren/kweken en verwerken van garnalen, kokkels, mossels, het mogelijk winnen van Japanse oesters en het vermarkten daarvan als specifiek Waddenproduct behoort tot de mogelijkheden. Ook wordt gedacht aan het zogenaamde geïntegreerd vissen, een soort gemengd bedrijf maar dan in de visserij. Het concept van geïntegreerde visserij is ontwikkeld door een groep van lokale kust vissers in het Waddengebied; het betreft duurzame visserij door kleinschalige gemengde visserijbedrijven. Dit 'gemengde' visserijbedrijf vist op wat de zee, afhankelijk van de visbestanden, in een seizoen biedt: de ene keer garnalen, de andere keer platvis en dan weer schelpdieren. Om deze vorm van visserij mogelijk te maken dienen individuele vissers met verschillende visrechten de mogelijkheid te krijgen deze onder te brengen in een groep, waarbij de groepsleden vervolgens gebruik kunnen maken van de verschillende visrechten. Omdat deze vorm van visserij arbeidsintensief is krijgt ook de werkgelegenheid een nieuwe impuls. Een goede prijs is mogelijk door de gevangen vis deels zelfs te verwerken en af te zetten in de directe omgeving.

C. Viskweek

Teelt van tarbot, tong en kabeljauw op de haventerreinen bij Harlingen en de Eemshaven.

E. Verbetering visserijvoorzieningen

Groot onderhoud van kademuren en steigers in de haven van Lauwersoog en aanleg van visserijvoorzieningen in de Eemshaven.

F1. Samenwerking visafslagen

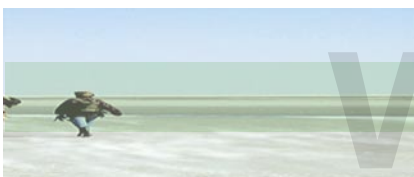
Onderzocht dient te worden of en hoe verdere samenwerking en integratie van de afslagen in het Waddengebied en met die van Urk bevorderd kan worden. Voorts is het stimuleren van vishandel en verwerking van vis, garnalen en schelpdieren rond de betreffende havens een concept waaraan gewerkt kan worden evenals de gezamenlijke promotie en acquisitie op beurzen.

F2. Verbeteren garnalenpelmachines

Het doorontwikkelen van garnalenpelmachines tot een voor de consument acceptabele kwaliteit is bereikt.

G. Duurzame kokkelvisserij en alternatieven

Verder onderzoek uitvoeren naar vormen van duurzame kokkelvisserij.¹⁵ Ook dient onderzocht te worden welke vormen van alternatieve visserij te bedenken zijn voor de huidige, bestaande kokkelvissers (voorbeeld: Japanse oesters). Tenslotte zou onderzocht kunnen worden of er totaal andere activiteiten te bedenken zijn voor de huidige kokkelvissers. Te denken valt aan calamiteitenbestrijding op de Waddenzee, blusvaartuigen e.d. Een mix van deze alternatieven behoort natuurlijk ook tot de mogelijkheden.

Eindrapport

Relatie met pkb-Waddenzee

Het duurzame SEOW is voornamelijk gericht (geweest) op het ontwikkelen van kansen en projectideeën die passen binnen de pkb-Waddenzee. Het is om die reden dat 6 van de 7 projecten dan ook passen binnen de pkb dan wel geen raakvlak hebben met deze pkb. Niettemin is geconstateerd dat wil het Waddengebied de komende 30 jaar werken aan de verdere sociaal-economische ontwikkeling op de voor haar bijzondere, Waddenspecifieke sterke punten, op voorhand bepaalde ontwikkelingen (als onder G) niet onmogelijk moeten worden gemaakt in ruimtelijk-technische zin. Dit betekent niet altijd dat de voorgestelde richtingen en ideeën dan ook uitgevoerd worden maar wel dat deze richtingen en ideeën onderzocht dienen te worden op hun haalbaarheid en verenigbaarheid met de Europese richtlijnen.

wad anders

Een duurzaam
sociaal-economisch
ontwikkelingsperspectief
voor het
Waddengebied

Eindrapport

Eindrapport

4 Waddenduurzaamheidsmaatschappij en Regio-enveloppe

In het kader van de behandeling van de pkb-Waddenzee door de Tweede kamer is ook een motie aangenomen betreffende een Waddenduurzaamheidsmaatschappij (WDM) en een Regio-enveloppe. De motie had als strekking: 'Bij de uitwerking van het duurzame SEOW voorstellen doen voor aanpassingen in de normering van overheidsvoorzieningen, deregulering en decentralisatie alsmede een samenhangend financieel kader in de vorm van een 'Waddenregio-enveloppe'. Daarnaast 'op basis van overleg met financiële instellingen en de Noordelijke OntwikkelingsMaatschappij (NOM) voorstellen te doen voor de oprichting van een 'Waddenduurzaamheidsmaatschappij' die als taak heeft de omschakeling naar een duurzame economie via financiering, advisering (incl. kennis)ontwikkeling te ondersteunen.'

Op basis van deze motie is in het kader van de eventuele Regio-enveloppe geïnterviewd welke geldstromen momenteel (kunnen) lopen naar het Waddengebied. Te denken valt dan onder meer aan Kompasgelden, Leadergelden, Kop- en Munt-gelden, Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing (ISV)-gelden, IPR-gelden, Ecologische HoofdStructuur (EHS)-gelden, Stimuleringsregeling Gebiedsgericht Beleid (SGB)-gelden, Inrichtingsmiddelen landelijk gebied en programmabeheergelden.

De motie maar belangrijker de gedachte achter de motie met betrekking tot de Regio-enveloppe heeft veel raakvlakken met een mogelijk op te richten Investeringsfonds voor het landelijke gebied per 1/1/2005. Momenteel wordt binnen het rijk (LNV, VROM en V&W) hard gewerkt aan een dergelijk fonds dat moet gaan werken conform de ISV-systematiek. Doel van deze operatie is het ontschotten en tegelijkertijd bundelen van subsidieregelingen en fondsen ten behoeve van het platteland. Het op te richten fonds moet de bestaande regelingen EHS-gelden, SGB-gelden, Inrichtingsmiddelen landelijk gebied en programmabeheergelden op termijn gaan vervangen. Het is er op gericht om voor een periode van vijf jaar per provincie een bestuursakkoord af te sluiten. Dit op basis van offertes van provincies en een match met de beschikbare middelen. Het bestuursakkoord dient dan concrete, meet- en toetsbare doelstellingen te omvatten. Gezien deze ontwikkeling die vanuit dezelfde gedachte is ontwikkeld als een Waddenregio-enveloppe (ontschotting van middelen, bundeling van regelingen) is het wenselijk aan te sluiten bij deze majeure, landelijke operatie en vooralsnog af te zien van een beperktere Waddenregio-enveloppe.

Op basis van deze motie is ook overleg gevoerd met financiële instellingen en de NOM over een mogelijke invulling van een WDM. Uit deze gesprekken is gebleken dat er nadrukkelijk geen behoefte is aan de oprichting van een nieuwe organisatie die duidelijke raakvlakken heeft met bestaande bedrijven en organisaties zoals banken, de NOM, het Samenwerkingsverband Noord-Nederland (SNN), het Nationaal Instituut voor Duurzame Ontwikkeling (NIDO) en Senter/NOVEM.

De banken zijn door middel van bijvoorbeeld Groenfonds en veelal al bezig met het concreet vormgeven aan het begrip duurzaamheid. Daarnaast is de NOM ook in het Waddengebied, dat valt binnen haar werkgebied, actief bezig om (duurzame) sociaal-economische ontwikkelingen van de grond te krijgen.

Het SNN voert bij al haar concrete projecten in het kader van Kompas al een zogenaamde duurzaamheidstoets uit, zodat ook op deze manier invulling wordt gegeven aan duurzaamheid.

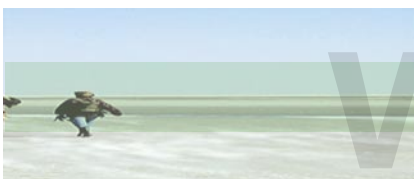
Daarnaast is er het NIDO dat de maatschappelijke vraag naar een duurzame, economische ontwikkeling vertaalt in praktijkgerichte realiteit door middel van het formeren van NIDO-programma's rond bepaalde speerpunten. Programmamanager, procesbegeleiding en ten dele kennisinbreng worden door het NIDO gefinancierd.

Tenslotte voert de Senter/NOVEM voor de ministeries van VROM en EZ enige milieuregelingen uit die ook kunnen neerslaan in het Waddengebied.

Ook tijdens de workshops is gebleken dat voor goede, unieke projecten niet zo zeer de financiële haalbaarheid een rol speelt. Hooguit dat verschillende regelingen elkaar soms op voorhand uitsluiten dan wel dat bepaalde bepalingen elkaar tegenwerken (al of niet kunnen beginnen voorafgaand aan een subsidieaanvraag bijvoorbeeld).

Alleen voor grote infrastructurele projecten naar en in het Waddengebied werd in de workshops het punt genoemd van beperkte financiële middelen.

Tijdens de workshops is ook niet spontaan het belang van een dergelijk fonds genoemd. Tenslotte kan genoemd worden dat lang niet alle projecten in het Waddengebied ook daadwerkelijk Wadden gerelateerd zijn; in sommige gevallen gaat het puur om projecten op het land die nauwelijks of geen binding met de Waddenzee hebben, in andere gevallen gaat het om projecten die niet zozeer de Waddenzee raken dan wel de Noordzee. In welk geval dan gelden geput kunnen worden uit een WDM is dan veelal moeilijk te bepalen.

Uitgave

Dit is een uitgave van het Ministerie van Economische Zaken
Directie Ruimtelijk Economisch Beleid
November 2004

Tekstredactie

Ministerie van Economische Zaken

Foto's

InterWad
Dhr. J. Bosboom, provincie Groningen
Copyright: Total E&P Nederland; J. Terpstra

Vormgeving en druk

PGF, IZ, Ministerie van Economische Zaken

Meer exemplaren zijn te bestellen bij
het Ministerie van Economische Zaken via:

Telefoon 0800 - 646 39 51 (gratis, 9.00 uur-21.00 uur, vanuit Nederland)
31 (0)70-3081986 (vanuit het buitenland)

E-mail ezinfo@postbus51.nl

Internet www.ez.nl

Publicatienummer

04OI06

Postadres

Postbus 20101
2500 EC Den Haag

Telefoon

050-5992525 (contactpersoon: dhr. drs M.P. (Michel) van der Veen)

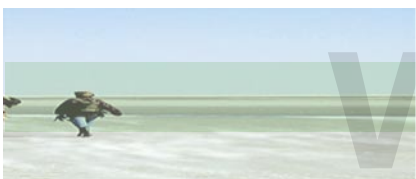
Aan deze publicatie kunnen geen rechten worden ontleend.

wad anders

Een duurzaam
sociaal-economisch
ontwikkelingsperspectief
voor het
Waddengebied

Eindrapport

Eindrapport